

II RIIGIKOGU

2. istungjärk.

Protokoll nr. 61 (41).

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Wabariigi Walitsuse erakorraline teadaanne. — 3. Riigikogu istungjärgu waheajamääramise küsimus.

II Riigikogu koosolek 20. detsembril 1923 a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, pärast abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **K. Päts**, rahaminister **G. Westel**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, haridusminister **A. Weiderman**, siseminister **K. Einbund**.

P ä e w a k o r d :

1. Riigikogu istungjärgu waheajamääramise küsimus.

Koosolek algab kell 5.30 min.

1. Päewakorra Juhataja J. Tõnisson: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakorras on Riigikogu istungjärgu waheajamääramise küsimus. Enne selle küsimuse otsustamist esineb Wabariigi Walitsus täna erakorralise teadaandega, sest sellekohane soowiawaldus on juhatusel teada antud.

Ettepanekuid päewakorra muutmise kohta ei ole, — loen päewakorra wastuwõtteks.

2. Wabariigi Walitsuse erakorraline teadaanne. Rahaminister G. Westel: Austatud Riigikogu liikmed! Eesti marga

stabiliseerimiseks on Wabariigi Walitsus kõik temal tarwitada olewad abinõud käsile wõtnud ja teeb kõik, mis tema wõimuses seisab, et seda läbi wiia. Nagu mul eile au oli lugupeetud rahwaesitusele ette kanda, on kõigepealt asutud riigi rahamärkide kokkutõmbamisele — deflaatorimisele ning Eesti panga laenude kokkutõmbamisele. Samuti on äärmiselt ettevaatlik oldud ka valuuta tarwitamisega, kuid praegu on erakordne ajajärk, kus iseäranis halwa wiljaaasta tõttu ja hiljaksjäänud lõikuse kokkuwõtmise tõttu tuleb

meil praegusel ajal suures ulatuses terawilja ja teisi toiduaineid sisse tuua, mille peale paratamata waluuat kulutada tuleb, et mitte ei tekiks sotsiaalne kitsikus, mitmesugused raskused toitluse ja muudel sotsiaalsetel aladel.

Kuid iseäranis hiljaksjäänud ekspordi tõttu tuleb praegu wäliswaluuat äärmiselt wähe sisse, pealegi on teatud meeleolu, mis rahaturul walitseb, iseäraliku pinewuse wälja kutsunud, mis Eesti marga alalhoidmisele suuri raskusi teeb. Ka ei ole praegu Eesti pangal oma waluuat olemas ja kui ta on opereerinud wiimasel ajal, siis on see tehtud riigi waluuta summadega, mis tema juures jookswal arwel seisawad. Kuid rahaturul on tingimata tarwis riigipanga interweneeriwat kätt. Neil põhjustel on mul au Wabariigi Walitsuse nimel ette kanda erakorralist teadaannet rahwaesitusele.

„Wabariigi Walitsusel on Riigikogule teatada, et Eesti margakursi stabiliseerimiseks on tarwilik riigi kullatagawaradest Eesti pangale käsutamiseks anda kunni kaks miljonit kuldrubla laenu näol, jättes riigi praegused waluuta summad, mis Eesti pangas hoiusummade arwel on, Eesti panga käsutada jookswa arwe alusel. Eesti pangal on õigus seda kulda tarwitada kõige hädalisemate ainete, nimelt toiduwilja, suhkru, loomatoidu, seennete ja tarwiliste tooresainete sisseweo finanseerimiseks. Kursi stabiliseerimisest tekida wõidawad kahjud jääwad Eesti panga kanda.

Ühtlasi teatab Wabariigi Walitsus, et ta kõik tema päralt olewad abinõud tarwitusele wõtab Eesti margakursi hoidmiseks ja muuseas kawatseb lähemal ajal Riigikogule esitada seaduseelnõu kindla, kullawäärtuse järele fikseeritud kursi maksmapanemise üle kõigi laenude kohta, mis tehtud teatawa aja jooksul ja senni tasumata.

Peale selle arwab Wabariigi Walitsus tarwilikuks Rootsi walitsusega läbirääkimisi pidada laenu saamiseks Wabariigi Walitsuse garantii wastu kunni 750.000

krooni suuruses 6%-ga kuue aasta peale wiljaseemne, tõukarja, põllutööriistade ja põllurammu ostmiseks. Kui läbirääkimised rahuloldawaid tagajärgi annawad, kawatseb Wabariigi Walitsus Riigikogule seaduseelnõuga esineda laenutegemise loa saamiseks.

Juhataja J. Tõnisson: Kodukorra § 70 põhjal on erakorralise teadaande juures võimalik sellekohast ettepanekut teha läbirääkimiste awamiseks.

Th. Pool (töer.): Teen ettepaneku läbirääkimised awada.

Juhataja J. Tõnisson: Ettepanek on tehtud läbirääkimisi awada.

K. Ast (sd.): Teen ettepaneku, et kui on wastu wõetud ettepanek läbirääkimisi awada, siis sel puhul weerandtunniline waheaeg määrata.

Juhataja J. Tõnisson: On tehtud kaks ettepanekut, mis teine-teist täiendawad. Esiteks on rkl. Pool'i poolt tehtud ettepanek läbirääkimisi awada ja teiseks on ettepanek rkl. Ast'i poolt pärast seda, kui esimene ettepanek wastu wõetud, 15 minutit waheaega määrata. Esiteks tuleb hääletamisele rkl. Pool'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Teiseks on rkl. Ast'i poolt tehtud ettepanek määrata waheaeg 15. minutiks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Kuulutan 15. minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 5.50 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 6.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

K. Ast (sd.): Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Kui käesolewat Riigikogu istungjärku tahetakse mingisuguse iseäraliku nimega iseloomustada, siis wõiksime küll öelda, et meil on praegu „kullafondi“ ajajärk. On ju kullafondist ja väliswaluuta tagawaradest Riigikogu wiimastel koosolekutel kõige rohkem räägitud, ja on Eesti Riigikogule saatu-

seks antud ka oma käesolewat istungjärku kullafondi küsimusega lõpetada. Tänu kõigile sennistele läbirääkimistele ja mitmekordsetele seletustele, oleme lõpuks ometi ühele teadwusele jõudnud ja see on see teadmine, et Eesti pangal, kes riigikassast õige suuri operatsioonkapitaale on saanud, praegu mitte enam sel määral väliswaluuta tagawarasid tarwitada ei ole, et Eesti margakursi tarwilikul kõrgusel hoida ja et ta wõiks tarwilikka ostusid korraldada, käesolewat kitsast majanduslikku aastat silmas pidades. Tänu tänasele härra rahaministri erakorralisele teadaandele, oleme siis lõpulikule selgusele jõudnud Eesti panga kulla- ja väliswaluuta tagawarade asjus. Õiguse pärast on wäljawaated wäga kurwad ja kõik see teadwas, mille meie mitmekordsetest seletustest ja läbirääkimistest omandanud oleme, on wäga kahetsuswääriline, — kuid hea ometi, et niigi kaugele oleme jõudnud. Wähemalt seisame meie praegu teadwuse juures ja see on iseendast ka tükk asja. Kuidas tuleb tänast walitsuse teadaannet hinnata ja kas wõime meie, kõiki reaalsjaolusid arwestades, walitsuse kawatsust ja selle kawatsuse teostamist õigeks pidada? Meie ei saa mitte salata, austatud härrad, et Eesti panga seisukord kitsik on. Meie teame, et Eesti rahakursi ülewaholdmine wäga raskeks ülesandeks kujuneda wõib Wabariigi Walitsusele, kui ka Eesti pangale. Aga meie teame ka, et waewalt oleks mingit paranduse lootust, kuigi meie walitsuse poolt kawatsetawa kaks miljonit kuldrubla seiswast kullafondist Eesti pangale opereerimiseks lubaksime. Walitsus on siitsaadik sihilikus teadmatuses hoidnud Eesti rahaasjanduse kohta rahwaesitust. Walitsus on mitmekordsetes teadaannetes seisukorda niimoodi kujutanud, nagu see tõepoolest mitte ei ole. Walitsus on oma teadaannetega katsunud rahwaesituse tähelpanu sarnaste külgede peale juhtida, mis paistsid siledad ja ilusad olewat. Kuna aga asja tõeline seisukord meelega tumedusse jäeti, nii et rahwaesitus täit tõde aimata ega täies teadwuses nende küsimuste üle otsustada ei wõinud, siis seisame nüüd katkise küna juures.

Ma ei suuda mitte nimetamata jätta, et härra Riigiwanem eile pikalt kõneledes, praegusele walitsusele muuseas teeneks kirjutas selle asjaolu, et tema kaua olewat walitsenud ja Eesti riigi olemasolu

kaitsnud, näidates, et see suur wägitegu on, kus on mõistetud mitmete aastate jooksul riigielu niiviisi juhtida, et mingisuguseid silmapaistwalt suuri katastroofe ette ei ole tulnud. Aga austatud härra Riigiwanem unustas selle juures ära, et kui walitsus seda mitte teinud ei oleks, kui walitsus seda üldse teha ei oleks suutnud, siis ei olekski see walitsus, ega tuleks üldse temaga rehkendada. Enne seda, kui praegune koalitsioon walitsema hakkas, enne seda on wabariigiil ka walitsus olnud. Nendel walitsustel teadupärast on tulnud palju raskemates seisukordades maad walitseda, kui käesolewal walitsusel. Tuletame meelde Asutawa Kogu aegset walitsust, kellel tuli mitmel frondil sõidida: kahel sõjalisel frondil ja peale selle mitmel majanduslikul frondil, mis tol korral igatahes palju kriitilisemas ja raskemas seisukorras olid, kui praegu. Aga seesinane Asutawa Kogu walitsus, kellest öeldakse, et tema õieti tühjade taskudega on walitsenud, kelle rahaministri kōneldi, et ta oma riigikassa taskusse wõis mahutada, seesinane walitsus mõistis siiski Eesti rahaasjandusele alust panna ja tema teene oli, et meie rahu tehes Eesti valuuta kindlustamiseks, stabiliseerimiseks, wastawa kullatagawara saime. (J. Holberg (põl.): Teid ei olnud ju frondil?) Mina usun, et Teie, härra Holberg, ka ühelgi frondil, peale põllumeeste frondi, ei ole weel sõdinud, kuid ka seal olete Teie paragrahwi, mitte adramees, kellel küll ei maksa oma wahwusega ega oma töowõimisega hooplematulla. (J. Wain (sd.): Wast Wiru frondil!) Seda ma küll tõendada ei tea. Igatahes on ükskülgne asjade puudutamine, kui praegune walitsus arwab, et nüüdsel koalitsioonil erilised suured teened selles seisawad, et tema on suutnud üldse riigi olemasolu alles hoida. Riigi olemasolu on alles hoitud, aga ma arwan, et seda on tehtud kõigi meie teadlikkude kodanikude ühisel tahtel ja ühisel kaasatõmbamisel. Nüüd oleme aga nii kaugele jõudnud, et wäga paljud truud ja riigimeelsed kodanikud küsimuse üles peawad seadma, et kui walitsuse ringkonnad ei ole riiki armastanud, kui nendele ei ole südame külge kaswanud riigi huwid, mispärast pean siis mina mõni wäikene adra-wõi treipingimees, Eesti riiklusest ja Eesti saatusest suuremal määral huwitatud olema.

Teie soovisite saada kaks miljonit kuldrubla sellest kullatagawarast, millele aluse pani Asutaw Kogu. Wõib olla on Eesti panga seisukord ja üldine majanduslik ja rahanduslik seisukord praegu sarnane, et nad iseenesest õigustawad Eesti pangale selle kulla andmist riigikassast. Aga meie peame siin, pahemal tiival seisjad, alla kriipsutama, et meie ei saa mitte selle üle otsustada, kas on tõesti seisukord sarnane, wõi ei ole. Kuigi wiimastel päewadel huik selgust on muretsetud meie rahaasjanduses walitsewa olukorra kohta, ei wõi meie ometi weel öelda, et meil täis selgus käes oleks selle üle, missuguses seisukorras on Eesti rahaasjandus ja missugused on lõpulikult poliitika kohta. Meie seda ikka ei tea, ei tea sellepärast, et sihilikult on püütud rahwaesitust pimeduses hoida. Meie teame, et wiljaikaldusaasta õige suure ulatusega on. Meie teame, et tulewal kewadel riik peab abiks olema põllumeestele seemne muretsemisel. Meie teame, et rahakurs langeb ja et tema päästmiseks on tarwis midagi ette wõtta. Aga kas see kaks miljonit kuldrubla tõesti selle imeteo korda saadab, selle imeteo, et Eesti rahandus uuesti loomulikku olukorda pääseks ja et Eesti margakursi langemine seisma jääks, seda ei tea meie mitte ja seda ei usu meie ka mitte. Kui praegune walitsus ja tema majandusminister, kelle juhtimise all töötab Eesti pank oma juhatusega, on osanud seisukorda sedawõrd katastroofiliseks teha, et meie miljoni miljoni järele peame oma kullafondist ohwerdama, siis peame meie ometi ka arwama, et see kaks miljonit kuldrubla, mida walitsus wõtta kawatseb, sinnasamasse põhjatusse taskusse, sinnasamasse põhjatusse kuristikku langeb, kuhu sennisedki miljonid on langenud.

Härra Riigiwanem kõneles, et mis teie iseäranis selle riigipanga operatsiooni kapitaali juures kõnelete — see mõnisada, härra Riigiwanem nimetas wist kakssada miljonit marka, mis sinna antud on — on see üldse sarnane raha, mille üle maksaks kõneleda. Aga lugu seisab selles, et seal ei ole mitte mõnesaja miljoniga tegemist, waid hoopis suuremate summadega, ja neid summasid nimetas oma kõnes muuseas ka härra Westel; mitte paarisaja miljoni margaga ei ole Eesti pank warustatud, waid teadupärast on Eesti pangal tegewuskapitaaliks riigikassalt 1.222.000.000

mk. ja kuldrubla 6.700.000 rbl. Kui nüüd see summa — 1.222.000.000 Eesti marka ja 6.700.000 kuldrubla ei ole siit-saadik jätkunud.... (Rahaminister G. Westel: See on alles.) Alles on Teil, austatud härra minister, ikka! Teie eilsete seletuste järele oli välisraha wabalt tarwitada 802.000.000. Kui seal nüüd maha arwata jookswad dewiisid ning kontokorrent arwed, on Teie eneste arwestamise järele 504,2 miljonit mk. pluss deposiidid — see, millest Teie soowite 2 miljonit nüüd laenu saada. Aga seda poolt miljonit väliswaluutat, mida Teie ütlete wabaks tarwitamiseks olewat, nähtawasti Teie wabalt tarwitada ei saa, sest wastasel korral poleks ju Teil tarwis nii kiirelt, nüüd, kus Riigikogu laiali on minemas, kaht miljoni kuldrubla laenata. Ja mina küsin, kui Eesti pank sennise operatsiooni kapitaaliga ei ole mitte toimida osanud, kui Eesti pank on suutnud nii kaugele minna, et teimal praegu tegelikult, ma rõhuta seda alla, tegelikult enam mingisuguseid väliswaluuta tagawarasid ei ole, siis ei saa meie ometi kuidagi uskuda, — mis teie, härrad majandusministrid, ka ei kõneleks, — et see kaks miljonit kuldrubla, mida teie kawatsete riigikassalt wõtta, seisukorda parandust tooks.

Meie ei tea õieti, mida kawatsetakse selle kahe miljoni kuldrublaga peale hakata. Meie tunneme ainult sennist walitsuse ja Eesti panga poliitikat. Härra rahaminister ütles, et walitsus tahab nimetatud kahe miljoni kuldrublaga esimeses jones Eesti marka stabiliseerida, tooresaineid sisse tuua, seemet muretseda ja weel wäljawedu korraldada. Kuidawiisi teie seda teha mõtlete, seda meie ei tea, aga teie sennist tegewust arwesse wõttes, kardame meie, et teie seda ka nüüd paremini ei tee. Kui ajalehtede sõnumeid uskuda, siis pidada praegugi Tallinna sadamas hulk wäljalunastamata wäliskaupa olema. Meie teame, et mitmel Eesti äril, seal hulgas ka ühistegelistel äridel, on wäljamaal suuremad kohustused täita. Täna kuulsin, — see teade on küll kontroleerimata, aga seda wõiwad mõned Riigikogu liikmed wist öelda, kas see õige on, — et Eesti tarwitajate keskühisusel üksi olewat 90.000.000 mk. eest wäljamaal kohustusi katta. Pean seda niiviisi mõistma, et tarwitajate keskühisus wäljamaal nimetatud summa eest kaupa on ostnud, mida ta wälja peab lunastama ja mille eest, wõib olla Eesti pank garantii

enda peale on wõtnud. Meie ei tea, mis sugused on need kaubad, mis wälja lunastamata ladudes seisawad, ja millised on need kaubad, mille eest mitmekesised ärid wäljamaa turgudel suuri kohustusi kannawad. Wõib olla, ei ole seda kaupa üldse tarwis. Meie mõtleme, et seemet selle kauba hulgas wist mitte ei ole. Ja kui seal toiduaineid ka on, siis on need wist sarnased, mida meie nälja-aastal üldse ei tarwita.

Muuseas, kui ma mitte ei eksi, — ma püüdsin küll õige hoolsalt kuulata — tähendas härra rahaminister ka selle peale, et walitsusel kohustus on, wõideldes elukalliduse wastu, Eesti turgu toidutagawarade poolest kindlustada. Ta nimetas muuseas seemet ja wist terawilja. Kuidas lugu terawiljaga on, selle kohta pole meie mitte tänapäew-sündinute teadmistega. Meie teame muuseas, et näiteks nisutagawarad Eestis nii suured on, et tulewal aastal neid tarwis ei ole muretseda. Kuidaswiisi on lugu rukkitagawaradega, see küsimus on lahtine, selle kohta ei wõi nii kategooriliselt tõendada. Põllumeeste eneste ringkonnast kuuldu siiski, et rukkiikaldus tänawu aasta mitte wäga suur ei ole olnud ja kui puudusest wõib kõnelda, siis ainult seemneküsimusest, kuna aga wäga küsitaw on, kas meil terawilja tarwis on wäljamaalt sisse wedada. Aga meie oleme näinud, et siit-saadik riiklikkude krediitide juures Eesti turgu muuseas ka sarnaseid kaupu sisse on weetud, mida meie wähesse ostujõukuse juures üldse ei oleks tohtud sisse wedada lasta. Seal hulgas on näiteks sardiine, maiusasju, banaane, on isegi müügile ilmunud ananasid — nii imelik kui see ka ei näi — mis tuhat, tuhat kakssada marka tükk maksawad. On müügile ilmunud igasugu puid-padi kaupa, mille järele meil tarwidust ei näi olewat. Meil ei ole mingisugust kindlustust, et edaspidi samasugust kaupa sisse ei toodaks, kui praeguseid kohustusi täita tahetakse ja tehtud ostusid lõpuni realiseerida mõeldakse. Kui nüüd seda arwesse wõtta, et üksikutel äridel suuri kohustusi täita on ja et meil üldse suur välisraha nõudmine walitseb, siis on ju selge, et Eesti pank, wastu tulles krediidinõudmistele, kahest miljonist kuldrublast, mida wõtta kawatsetakse ja mis ümmarguselt — ei tea ju tulewast kursi — kakssada wiiskümmend kunni kolmsada miljonit wälja teeb, kuigi kauaks ei jätku. Kui nüüd seal ühel ühistegelisel

asutusel 90 miljoni eest kohustusi kanda on, siis võib arvata, et teistel neid vähem ei ole. Ja meil oleks väga huwitav, enne kui valitsusele oleksime oma seisukoha jaatawalt avaldanud, kindlalt teada, mida tahetakse nõuetawate miljonitega toime saata ja mida meie tõepoolest nende nõuetawate kuldmiljonite eest kätte saame. Igatahes peame meie kõige kindlamalt seda tõsiolu konstateerima, et walitsus ja tema majandusministrid siitsaadik väga halba majanduspoliitikat on ajanud ja et see majanduspoliitika on meid wiinud kullafondi äraauramisele ja sellepärast ei või meie ka kõigeparema tahtmise juures praeguse walitsuse kawatsusi kullatagawarade wõtmise ning nende turgu sautmise näol heaks kiita. Praegusel juhtumisel on meil tegemist just nimelt seiswa kullatagawara lendulaskmisega. Siin ei ole enam juttu mõnest paigutamisest kuskile või muust sarnasest operatsioonist, mille juures härra rahaminister võiks öelda, et meil on need tagawarad olemas ja et küsimus seisab ainult ajas ning wiisis, kuidas neid tagasi kasseerida, waid jutt on sellest, et wõtta teatud summa kullatagawarast ja anda see summa Eesti markade wastu välja. (Rahaminister G. Westel: Laenuks.) Laenuks anda Eesti pangale! Noh, siin on mitu korda toonitatud seda tõsiolu, et ei saa Eesti panka tõsta väljaspoole meie riiklikust olemusest.

Mis on siis lõppude lõpuks Eesti pank ja mis wahe on Eesti panga ja riigikassa wahel? Kas siin ei ole wiimati puhtteoreetiline wahe? (Rahaminister G. Westel: Aktiivad, erawarandused...) Erawarandused? Aga pank opereerib üksnes riikliku põhikapitaaliga, teil ei ole ju ometi mõnesuguseid eraosanikka pangas. See on riiklik pank. Ja kui selsinatsel pangal isegi emissiooni õigus on, siis teie ometi peate uskuma ja tõeks tunnistama, et see on riiklik pank ja sellepärast ei ole teoreetiline seletamine ja niisugune teoreetiline seisukohawõtmine, et anname nüüd riigikassalt Eesti pangale ja pärast kasseerime Eesti pangalt riigikassasse tagasi, mingisuguse tegeliku wäärtusega, waid lugu on sarnane, et siin tahetakse Eesti panga kaastegewusel Eesti panga, nii öelda äripäewa tööaparaati kasutades, riigikassa seiswatest tagawaradest teatud summasid välja anda niisugusel teel, et meie wastu saame ainult Eesti markasid. See on terwe selle

operatsiooni tõepärane sisu. Aga kui nüüd sennised tagawarad mitte ei ole suutnud praeguse majanduspoliitika juures wastu lüüa, kuipalju suuremad miljonid on osatud käest lasta ära aurata, siis ei saa ometi tõeks wõtta, et praeguse majandusliku kitsikuse juures, praeguse väliswaluuta nälja juures, kus Eesti panga peale tormi joostakse välisraha muretsemiseks ja kus wastutulek juba ette hulgalet inimestele kindlustatud on — siis ei saa ometi tõeks wõtta, et selle seisukorra juures nõuetawad 2 miljonit kuldrubla mingisugust parandust sisemisel rahaturul tooks; ainult ta vähendaks meie kullafondi tähtsal määral. Sellepärast oleme meie, sotsialistid, seda olukorda läbi kaaludes, kindlale teadmisele tulnud, et meie ei saa walitsuse praegust kawatsust heaks kiita. Ja kui meie seda teeksime, siis talitaksime meie kuritegeliselt maa ja rahwa ees, siis mängiksime kaasa seda lubamata hasartmängu, mida toimetawad walitsewad erakonnad esimeses joones oma majandusministrite kaudu. Meie selle poliitika eest mingit wastutust enda peale wõtta ei või ja peame kategooriliselt seletama, et meie praeguse walitsuse kawatsuse teostamise wastu oleme.

Sellelt seisukohalt välja minnes lubame meie endile wastawa resolutsiooni Riigikogule wastuwõtmiseks esitada. See resolutsioon või wormel käiks järgmiselt: „Ära kuulates rahaministri erakorralist teadaannet, leiab Riigikogu, et sennikaua, kui riigi majanduspoliitika juhtimine jääb sennise walitsuse ja Eesti panga juhatuse kätte, kes riigi rahanduse praegusesse kitsikuse seisukorda on wiinud, ei ole ühtegi kindlustust, et Wabariigi Walitsuse poolt nõuetawad 2 miljonit kuldrubla otsarbekohast kasutamist leiawad rahakursi stabiliseerimiseks, mispärast Riigikogu võimalikuks ei pea walitsuse erakorralises teadaandes avaldatud kawatsuste teostamist praeguse walitsuse ja Eesti panga juhatuse hoolde usaldada, — ja läheb päewakorras edasi. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseisewa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel. K. Ast.“

Meie kindel arwamine on see, et Eesti võib praegusest kitsast majanduslikust seisukorrast tõesti välja pääseda, kui meil tõesti radikaalne muudatus nii majanduslikus kui ka rahanduslikus poliitikas ette wõetakse. Seal peaks esimeses joo-

nes sulguma kõik need krediidid, mida siitsaadik on nimetatud kahtlasteks krediitideks. Meie ei tohi ei unupoegade, ei teiste peale waadata, waid meie peame kõige resoluutsemalt talitama. Peaasi on, et Eesti pank kõrwaldatakse nende mõjuwalduste eest, millest isegi pangadirektor härra Sihwer kaupmeeskonna koosolekul kõnelenud. Härra Sihwer, kui uskuda ajalehtede refereerimist — selles tähtsas küsimuses ümberlökkamist ei ole, meie peame ajalehti uskuma — on öeldud, et Eesti pangal on tulnud tihti kõrwalistel mõjudel krediiti anda. Mina tahaksin teada, ja üldse on meil õigus teada saada, kas neid kõrwalisi mõjusid riigipanga direktor edasi tunnustab ja kas nad edasi püsiwad on, wõi on nad kõrwaldatud. Ei ole sündinud Eestis midagi, mis neid mõjusid kõrwaldaks, neid mõjusid ei saa üldse kõrwaldada, kunni ei ole kõrwaldatud praeguse walitsuse eesotsas seisew kokkusead, kelle taga teatud ärilised ringkonnad asuwad.

Ma tuletan teile meelde Aseri asja. Kas ei ole meil mitmeid muidki asutusi nimetada, kus on sarnaste osatähtedega, mis õieti riigi omad peaks olema, erasikute osaühisusi awatud. Kas on nende asjade kõrwaldamiseks midagi käsile wõetud? Meie teame, et on pikki rühmadewahelisi läbirääkimisi peetud walitsewate rühmade wahel; aga see pole mingisugust tagajärge andnud. Weel eile oli meil juhused näha, kuidas üks walitsewate rühmadest tähtsal kohal seiswale ministriale, rahaministriale, otsekohest umbusaldust awaldas. Kas siis peaks arwama, et koalitsioonis seisew erakond seda nalja pärast tegi? Kas siis tõepoolest erakond, kes nagu meie eelmistest aastatest nägime, on katsumud riigi juhtimise juures tegew olla, koguni üksipäini walitsust moodustada, — kas siis tõepoolest arwatakse, et see erakond asjata oleks eile oma käe rahaministri wastu üles tõstnud? Ja liiategi ei sündinud see üksi rahaministri wastu, waid terwe walitsuse wastu. Sest enne seda oli härra Riigiwanem teatanud, et walitsus selle ülemineku-wormeliga enda usaldusküsimuse on üles seadnud. Kas siis tõesti peaks uskuma, et nemad eile ilma mõtlemata rahaministriale ja walitsusele umbusaldust awaldasid? Kui on pikki läbirääkimisi peetud, siis nähtawasti ei ole need läbirääkimised rahuldawaid tagajärge andnud ja wist nende tagajärgede tõttu wõiski eilne, nii iseäralik ülemi-

neku-wormeli hääletamine ilmsiks tulla. Õigusepärast ei ole praegusel walitsusel mingisugust enamust. See walitsus püsib nagu mingisugune fiktsioon ja see fiktsioon lubab endale siiski teadaandmisi esitada Riigikogule ja öelda, waadake, tal on kawatsus seiswast kullafondist 2 miljonit kuldrubla ära wõtta. Kas on see fiktsioon selleks loodud, et tema Eesti kullatagawaradega mõtlematult, ettenägematult ja lubamatult — siin on ka seda sõna tarwitatud — pillawalt ümber käiks. Nüüd tullakse ja juletakse opositsiooni käest nõuda, et meie weel sellele walitsusele sanktsioneeriks laenu riigi seiswast tagawaradest. Kuna meie seda mitte lubada ei saa, loeme meie ka omaks pühimaks kohuseks Riigikogu kõnetoolilt seda awalikult terwele maale teatada, näidates selle peale, et kui praegusel walitsusel korda läheb oma kawatsust läbi wiia, siis Eesti riigikassa, kogu Eesti riik, riigikodanikud weel hulga waesemaks oleks tehtud. Sellepärast oleme meie kategooriliselt selle wastu, et neid kawatsusi teostataks. Antagu sarnane walitsus, kellel on usaldus rahwa ees, usaldus Riigikogu ees. Paljal fiktsioonil ei ole õigust mingisuguseid kaugeleulatawaid kawatsusi luua.

J. Tõnisson (rhw.): Minu härrad, sotsiaaldemokraatliku rühma esitaja on küsimuse selgesti seadnud: meil peaks Wabariigi Walitsus wiibimata lahkuma, et uuele aset anda, ilma et wõimalikuks peetaks, Eesti margakursi hoidmiseks walitsuse poolt nõutud 2 miljonit kuldrubla Eesti pangale kasutada anda, mille abil wõidakse Eesti margakursi hoida. (Wahel hüüe pahemalt poolt: Teie ei suuda seda hoida!) Kui lugu nõnda on, siis ei saa muidugi kõigist neist kawatsustest, millest Wabariigi Walitsuse esitaja siin on kõnelenud, Eesti margakursi hoidmiseks midagi wälja tulla. Kui Riigikogu enamust tõesti tarwilikuks arwab sellele teele asuda, siis peab aga selle juures enesele seisukorda, nagu ta tõelikult on, täiesti selgeks tegema. Teie teate, kuidas meil walitsusekriiside lahendamisega lugu on olnud. Teie teate, et isegi neil kordadel, kus Riigikogus ja Asutawas Kogus on olnud teataw ülekaal wähestel rühmadel, wäga raske oli walitsust kujundada. Igatahes on see ikka nõudnud hulk aega. Meie peame enestele tunnistama, et Riigikogu

praegune koosseis, wiimase walitsusekriisi lahendamise kogemusi arwesse wõttes, meil mitte ei lase oletada, et meie walitsuse-kriisi saaksime ruttu lahendada. Selge on aga teiselt poolt, et Eesti rahwamajandus, iseäranis krediitolude seisukord niisugune on, et siin ei tohiks mitte üht päewagi wiivitada sellega, et seisukorda parandada katsuda. Meil on silmapilke olnud, kus igäiks meie rahwa liigetest, kõik rühmad ja üksikud organisatsioonid on pidanud tõusma üle iseendast. Praegune silmapilk on, minu arwates, üks niisugustest. Kui meie praegusel ajal mitte endist üle ei tõuse, siis ei suuda meie mitte jagu saada neist raskustest, millega meie rahwal, eriti meie rahwamajanduse alal tuleb wõidelda. Meil on niihästi riigi eelarwe arutuse, kui ka wiimase arupärimise puhul küllalt selgesti kõneldud sellest, missugusele raskele seisukorrale meie majanduslikult oleme jõudnud, eriti harukordse suwe ja sügise tõttu. Ühtlasi on siin ka rõhutatud, isegi praeguse Riigiwanema poolt, et selles on süüdi suurelt osalt see, et meie oma majanduspoliitikas ei ole neid teid ja sihte tabanud, mis oleksid wiinud edasi, aga mitte raskustele. Teie teate, minul isiklikult oleks wõimalik siin teatawat rahuldust tunda, et need hoiatused, mis minu poliitilised sõbrad minuga koos aastate eest just sellelt seisukohalt on awaldanud, on nüüd täide läinud. Kuid minul ei tule siin meeldegi isiklikka arweid selle poolest õiendama hakata, mis üks wõi teine oleks wõinud hästi wõi halvasti teha. Nüüd ei ole mitte aeg arweid pidada. Muidugi ei pruugiks üksik isik ega rühm oma arweid maha matta. Ma ei näe mitte, et siin oleks tarwilik sellega leppida, mida heaks kiita ei saa. Wõetagu käsile ja wiidagu läbi kõiksugu terwendused, parandused ja aktsioonid põhjalikult ja kindlasti, aga ikkagi täies enesewalitsemises, kui tahame olla suweräänne riik. Meie oleme suweräänne rahwas, meie ei ole mitte mõne teise wõimu käsutada, meie seltskond ei ole mitte see, kes ainult wahest tohib tegemist teha silmapilksete huwidega ja silmapilksete põhiwaadetega. Meie huwid ja meie põhiwaated ulatawad kaugele tulewikku. Meie kui suweräänne rahwas ise otsustame oma saatuse üle selles teadmises ja selles kohusetundes, et meie peame oma rahwa ja oma riigi nimel nüüd nõnda tegutsema, et keegi, ei meie

ise, ei meie järeltulijad, ega need, kes meid siia on saatnud, ei tarwitseks öelda, et meie ei olnud seisukorra kõrgusel ja ei suutnud mitte tarwilikul silmapilgul üle tõusta iseendast. Sellepärast arwan mina, et meie nüüd kindluserahu peame tegema, kui ka ainult lühikeseks ajaks. Kui meie nüüd oleme kokku wõtnud endid wiimastel päewadel, et siin enne jõulupühi hädalikkude töödega walmis saada ja ühtlasi endid ette walmistada riigi eelarwe arutamise suurele tööle, siis on selge, et meil raske oleks nüüd, walitsuse kriisi esile kutsudes, selle kõrwaldamisega ruttu toime saada. Ja kui meil hakkaks kriis wenima ja majanduslik kriis läheks päewast päewa terawamaks, eriti Eesti mark hakkaks langema, — mis teie arwate, kust tulewad siis need suured majanduspoliitikerid, kes ei ole endid ilmutanud wiimaste aastate jooksul, et nemad siis ennast nüüd maksma panewad üleöö, nõnda et nemad saaksid üles mäge kiskuda, mis on alla weerenud mõne päewa jooksul!? Ei ole mitte wõimalik seda nii pea heaks teha. Kes reaalspoliitikast lugu peab, peab seda tunnistama. Järelikult, mis jääb meil siis nüüd üle teha? Mitte muud midagi, kui öelda, et olulikult ei muutu seisukord, kui esile kutsutakse walitsuse kriisi silmapilkselt. Meie senniste kogemuste järele peaksime meie asjadeajamise ikkagi jätma sennise walitsuse kätte, kunni uus walitsus tuleb. Ja isegi, kui meie ruttu uue walitsuse kokku saaksime, siis läheks selle peale ikkagi nädalaid. Kui nüüd see asjadeajaja walitsus peaks midagi tegema, siis kõigepealt seda, et Eesti margakursi hoida. Meie oleksime kohustatud ja sunnitud isegi siis, kui meil walitsuse kriis oleks, walitsuse käsutada andma neid kullatagawarasid, mis meil on ja mida tarwilikuks peetakse, et kindlustada Eesti margakursi ja hoida allapoole langemast meie ranwuslikku krediiti. Kui meie aga nüüd tahaksime öelda, et meie sellele walitsusele, kellele ei ole mitte senni enamuse umbusaldust awaldatud, ei taha kätte usaldada paari miljonit kuld-rubla, sellepärast, et meie hulgast üksikud rühmad mitte ei tunne ühe ehk teise walitsuseliikme wastu sennist usaldust, siis on see ometi loogika wiga. Kui meie peame isegi wormiliku umbusalduse awaldamise juures ometi tema käsutada andma oma kullatagawarast tarwiliku osa, siis ei näe meie mingisugust takistust, et nüüd mitte ei hakata arutama umbusaldust ja kriisi,

waid waadatakse, mis meie nende praeguste jõududega saaksime ära teha oma majandusliku raske seisukorra kõrvaldamiseks, eriti oma rahvusliku krediidi päästmiseks ja Eesti margakursi kindlustamiseks. Kui tahate, määrake, et Riigikogu ei tule, nagu wanematekogu täiskoosolekul otsustatud, kokku mitte alles jaanuarikuu lõpuks. Tuleme minu pärast kokku jaanuari algul, ja wõtame käsile, kui tahate, walitsuse umbusalduse küsimus, likwideerime selle küsimuse ja wiime läbi kõik reformid, kui tahate, ka Eesti panga juhatuses. Aga nüüd peab tegutsetama ajawiitmata. Nüüd ei saa ega tohi keegi rühmadest, ei ka üksikud Riigikogu liikmed öelda, et nüüd meie ei taha selle asjaga tegemist teha, sellepärast, et meil usaldust ei ole sennise walitsuse vastu. Nüüd nõuab meilt rahvuslik kohusetunne, et meie peame nõnda tegutsema, kui meie oskame ja suudame. Ja minu arust on lugu nõnda, et praegusel ajal teist teed ei ole, kui et meie oma kullatagawara liikuma paneme Eesti margakursi kindlustamiseks. Kui siin kõnelatakse, et Eesti kullafond peab puutumatu olema, siis on siin kõik lausa pidanud tunnistama, et selle kohta ei ole korraldusi ega ka seadusi, ei Asutawa Kogu, ei ka Riigikogu poolt antud. Ja kuigi seal on eksitusi ette tulnud, on eksiteedele satunud kullafondi tarwitamisel, siis konstateerige seda otsekohe ja wõtke wastutusele selle eest. Sellepärast aga ärge jätke mitte ainustki minutit kõrwale, mis meile wõimaldab midagi teha. Selle poolest ei taha mina vastu kõnelda, waid ütlen, kui on eksitud, siis öeldagu seda otsekohe, meil ei ole tarwis sellest pikemalt waielda. Meie wõime selle eksituseküsimuse kohe tuua päewakorrale ja ta rutuliselt lõpule wiia. Kuid ainult siis, kui teie ise seda tõesti tunnistate, et meie walitsust on tarwis sel puhul ümber kujundada, et teda parandada; kui teil tõesti sarnane tunne on, et teie seda peaaegu teha wõite, ainult siis tehke seda oma südametunnistuse järele. Siis ma ütlen aga, meie peame sellejuures enestele tegelikust seisukorrast aru andma. Ja seal ma tahaksin näha, kas suudetakse neid üksikuid konflikte läbirääkimiste puhul oma rahvusliku krediidi kindlustamise aktsiooni üle sellegipärast otsekohe lõpule wiia? (K. Ast (sd.): Mis wahet teie teete „siis“ ja „nüüd“ wahel?) Wahe, mida mina siin teen, on see, et meie

wõime oma walitsuse ümberkujundamise aktsiooni hiljem edasi wiia, meie peame aga marga stabiliseerimise ja kindlustamise aktsiooni ajawiitmata alustama! Isegi siis, kui teie praegust walitsust mitte ei usaldaks, oleksite teie sunnitud seda aparaati ära kasutama ja teda tunnistama. Ja kui teil sellejuures mingisuguseid kindlustusi tarwis, siis wõtke need käsile ja kasutage neid, aga meie ei tohi mitte mõne wormalse wõi subjektiivse põhjuse pärast loobuda rahvuslikust aktsioonist oma margakursi stabiliseerimiseks. Selles mõttes soowitaksin mina tõusta praegusel silmapilgul üle rühmadewahelistest wõitlustest ja koonduda üksmeeles selle rahvusliku ülesande juurde, mis elu ise meile ette on weeretanud. Ja ma usun, et siis asjad lähewad palju lihtsamaks. Mis meie nüüd ikka liialdame? Wõin teile öelda, et peale wana kaaslase, härra Martna, kõige kauem teie hulgast olen mina awalikus elus tegutsenud. Ja ma tunnen õieti kõiki neid tegelasi, kes on olnud tegewad poliitilises elus, kui ka rahwamajanduse alal. Et siin üks wõi teine ühe wõi teise ülesande täitmise juures on eksinud ja mitte ei ole õiget teed ega sihti tabanud, — kes tahaks selle vastu waielda?! Minu sügaw tunne on aga, et kõigi poliitiliste lahkuminekute juures, mis mind neist inimestest, kellest siin jutt, eraldawad, ei saa mina praegusel ajal mitte öelda, et ühed wõi teised tegelased walitsuses kui ka Eesti pangas, oleksid niisugused, et nemad minu mõtte järele autud oleksid. Ei saa neid sarnases alatuses mitte süüdistada, et tuleks suurel rahvuslikul silmapilgul nende vastu harukordselt umbusaldust awaldada. Sellepärast hoiatan ma ainult: ärge jääge rippuma wäikeste asjade külge, waid tõuske üle iseenesest!

Chr. Kaarna (töer.): Tööerakonna rühma nimel on minul au Riigikogule teatada, et ilmsikstulnud põhjalikkude lahkuminekute juures tööerakonna ja sennise koalitsiooni teiste rühmade wahel riigi kulla ja waluta tarwitamise küsimuses, misjuures Riigikogu enamus loobus isegi selle ümberlükkamata fakti tunnustamisest, et rahaminister kulla- ja walutata-gawaradega ilma Riigikogu teadmata on talitanud, tööerakonna rühm ennast enam walitsust toetawaks koalitsiooni liikmeks ei pea.

Wõttes seisukoha walitsuse tänase teadaande ja ettepaneku kohta, temale

kullafondist uut lisa lubada ja arwestades sellega, et Eesti pangal rahaministri eilse seletuse järele wabalt tarwitada on üle poole miljardi marga wäliswaluutas, leiab tööerakonna rühm, et sellest w a b a l t t a r w i t a d a o l e w a s t s u m m a s t täiesti peaks jätkuma nende ülesannete täitmiseks, millest Wabariigi Walitsuse teadaandes jutt on, vähemalt selleks lühikeseks waheajaks, milleks Riigikogu praegusel tõsisel ajal laiali wõib minna.

Sellepärast ei saa tööerakonna rühm toetada ega wastutust oma peale wõtta Wabariigi Walitsuse tegewuse eest riigikassa kullafondi uue realiseerimise kohta praegusel ajal.

H. Allik (wäljasp. rhm.): Ei ole palju aega tagasi, kui Eesti kodanlus nimetas pahatahtlikuks ässitajaks igaihte, kes rääkis majanduslikust kriisist, mis tulemas. Nüüd on siis see majanduslik kriis käes ja see majanduslik kriis on ka kujunemas poliitiliseks kriisiks. Kriisi süwendamisele aitas ka tuntawal määral kaasa wiljaikaldus ja kriis tekkis muidugi selle majanduspoliitika tagajärjel, mida ajas meie walitsew kodanlus, mis oli sihitud ainult tema taskude täitmiseks. Praegu wõitleb kodanlus selle majandusliku kriisi vastu ja ei leia teid, kuidas sellest wälja pääseda.

Härna Tõnisson soowitas siin, et peab tõusma enesest kõrgemale, et tuleb luua wist ei tea missugune, kas mõni ajutine, wõi mingisugune sarnane kodurahu. Kuid meie näeme siiski, et see walitsew kodanlus ei ole suutnud kõrgemale tõusta — ja kodanlus kunagi ei wõi kõrgemale tõusta, sest selle peale waatamata, et laiate hulka seiskord on järjest halwenenud, on kodanluse majanduspoliitika läinud ikkagi ühte ja sama teed. Sarnase poliitika ja selle majandusliku kriisi all kannatawad just kõige rohkem laiad töötawad rahwahulgad. Nemad kannatawad niihästi alatoitluse, nimelt toiduainete puuduse all, mis eelolewal aastal eriti teraw wõib olla ühenduses wiljaikaldusega, ja samuti kannatawad nad ka teiste majandusliku kriisi nähtuste all, nagu seda on tööpuudus, elukallidus, margakursi langemine jne. Wastuoksa — rikastub aga kodanlus, kes praegu spekuleerib rahakursi langemisega, et siis neist miljarditest, mida temale on riigisalwedest wälja antud, kas 50 wõi rohkemgi protsenti teenida, mis

oleneb muidugi sellest, kuipalju allapoole suudab tema margakursi weelgi lüüa.

Siis sellest erakorralisest teadaandest, mis täna Wabariigi Walitsuse poolt ette kanti, on muuseas selle 2 miljoni kuld- rubla tarwitamise kawatsuste kohta, mille realiseerimiseks täna luba tahetakse, öeldud, et Eesti pangal on õigus seda kulda tarwitada kõige hädalisemate tarwiduste peale, nagu toiduainete ja wiljaseemne sisseweo finanseerimiseks, sest meil tuleb eelolewal talwel niisuguseid aineid sisse wedada. Kuid sennikaua, kunni jääb majandusliku poliitika juhtijaks see walitsus, kunni juhtijaks kodanlus, oleks lapsik nõuda mingisugust garantiid, et see majanduspoliitika edaspidi areneks teises sihis. Ja wõib olla, et see sissewedu, mida siis kuulutatakse, et see sissewedu muutub jällegi üksikute ärikingondade abinõuks, ja nad toowad omale kokku siis sellega suuri warandusi just sellest raskest wiletsusest ja hädast, mis laiu rahwahulke praeguse kriisi ajajärgul ähwardab. Muidugi ei ole kullafond, ega ka ükski teine warandus puutumatu siis, kui rahwas kannatab wiletsuse all, waid selle tarwitamise juures peawad siis eestkätt just olema need järelwalwajateks, kes selle wiletsuse all kannatawad ja sellepärast peab ka käesolewal juhtumisel, kui tahetakse realiseerida riigi kullafondi, peawad selle realiseerijaks ja selle realiseerimise kontroleerijaks olema need laiad töötawad hulgad, kes kannatawad praeguse elukalliduse all ja kes kannatawad ka tööpuuduse all. Sellega tõuseb iseenesest küsimus tööliste ja töörahwa kontrolli kohta kaubanduse ja tööstuse üle. Praegu, kus kodanlus on juba näidanud, et ta ei suuda iseseiswalt wälja pääseda majanduskriisist, et selle tagajärjel muutub seisukord, wõib olla, weelgi halwemaks, kui tema sennini on olnud ning tõuseb see küsimus weel terawamalt päewakorrale. Kuid meie teame, et praegune walitsus ei teosta mingisugust töölistekontrolli, et see walitsus tahab ajada sama poliitikat, nagu ta seda senni on teinud, ilma mingisuguse kontrollita ja selle tagajärjel rikastuwad ainult üksikud, kuna kehwe- maks ja wiletsamaks jääwad kümnedtu- handed, ühesõnaga, jääb kehwe maks määratu hulk kogu rahwast. Sellepärast töörahwa ühise wäerinna rühm ei wõi toetada nende kuldmiljonite andmist praegusele walitsusele.

Chr. Arro (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Wabariigi Walitsuse tänane erakorraline teadaanne sisaldab eneses väga kaugeleulatavaid kawatsusi ja eriti puudutab just seda rühma, millesse mina kuulun, nimelt põllumeeste rühma, sellepärast on mul au seda teadaannet kõigiti oma rühma nimel terwitada. (J. Piiskar (is.): Suur julgus küll!) Selle erakorralise teadaande puhul on pahemalt poolt eitawalt sõna wõetud. Kui Riigikogu kommunistlik rühm nende kawatsuste wastu on, siis on see ju arusaadaw, sest meie teame, et kommunistlikule rühmale see ei meeldi, kui meie riigielus midagi paremat ja kaugeleulatavamalt läbi wiia tahetakse. (Hulgalised wahelhüüded äärmiselt pahemalt poolt.) Samuti ei imesta mind ka mitte see äge ülesastumine, mis sotsiaaldemokraatliku rühma, nimelt rkl. Ast'i poolt ette kanti, sest meie oleme harjunud nägema ja kuulma, et juhtumistel, kus ettepanekuga esinetakse, mis kuidagi puudutab põllumeeste hurwisid, siis sealt poolt alati mõnitawamalt üles astutakse. Arwesse wõttes aga seda, et sotsiaaldemokraatlik rühm meie Riigikogus opositsiooniline rühm on, siis wõiks sellega kuidagi leppida. Täiesti arusaamatu on meile aga see, mis Riigikogu tööerakonna rühm omas deklaratsioonis ette kandis. (Wahelhüüe M. Juhkam'i (töer.) poolt.) Ei ole kaua aega sellest möödä, kui riigi 1924 a. eelarwe arutamise algul tööerakonna rühma esitaja härra Strandman esimesena sõna wõttis ja muu hulgas Eesti panga rahapoliitikat sellest seisukohast hukka mõistis, et Eesti pank on väga wähe silmas pidanud põllumeeste hurwisid. Sellele eelarwekõnele järgnes arupärimine ja tema lahendamine sündis eisel Riigikogu koosolekul. Sel arupärimis-koosolekul tuli selgesti awalikuks, et teistsugust rahapoliitikat oli raske ette näha. Tuli ka awalikuks, et seisukord sugugi niisugune ei ole, kui tööerakonna rühma esitaja oma eelarwe-kõnes ette kandis ja rühm pärast oma arupärimisega ses asjas Wabariigi Walitsuse poole pööras. Mis aga kogu neis kõnedes peamotiwiina esile toodi, oli see, et peapõhjus praeguse ajutise kriisi juures on tänawune loodusõnnetus ja see loodusõnnetus on eestkätt just põllumehi tabanud. Kõik on toonitanud, et esimeseks abinõuks on meie majanduskriisi lahendamises see, kui põllumeestele

abiks tullakse. Seda motiwi arwesse wõttes, on ka Wabariigi Walitsus, enne weel, kui Riigikogu oma istungjärgu wahaja teeb, esinenud kawatsusega tänases erakorralises teadaandes, mis ta eestkätt just meie põllumajanduse seisukorra

parandamiseks tahab ette wõtta. (J. Piiskar (is.): Mis ta siis ette tahab wõtta?) Ja mis meie kuuleme nüüd? Kõik need waremalt rõhutatud ilusad sõnad meie põllumeeste raskest seisukorrast ja sellest wähesest toetusest meie põllumeestele, on olnud ainult sõnad. (Wahelhüüe pahemalt poolt.) Teie teadaanne on kahe sõnaga kokku wõetud. Teie ei toeta neid kawatsusi, mida Wabariigi Walitsus Riigikogule on esitanud — ja see on kõik. Sellest wõime meie ainult seda wälja lugeda, et kui tööerakond eelarwe-kõne puhul esines teatawa haletsemisega põllumeeste aadressil, siis siin asja mitte tõsiselt ei wõetud, waid taheti ainult põllumeeste rasket seisukorda ära kasutada, et teha demagoogiat. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Nagu alati!) Ma pean ütleva, et nii alasti ei ole see erakond oma wariseerlikku seisukohta siin waremalt mitte awaldanud. (J. Tõnisson (rhw.): Noh, niisugusel silmapilgul nõnda kõnelema tulla, — ei ole küll kohane. M. Juhkam (töer.): Küll Teie selle weel kord alla neelate, mis Te praegu siin räägite.) Härra Tõnisson arwab, et praegu mitte õige koht ei ole neist asjust kõnelda. Mina aga leian, et Wabariigi Walitsuse tänane erakorraline teadaanne just peajasalikult puudutab seda küsimust. On tarwis, et walijatel sellest täielik ülewaade oleks, kuidas kogu rahwaesitus nende raske seisukorra peale waatab ja mil wiisil ta seda hindab. Põllumehed peawad teadma, kas wõetakse nende seisukorda tõsiselt wõi tahetakse ainult ilusaid sõnu teha. (M. Martna (sd.): Kas teie ei ole kõikilae nusid saanud?) Ise olete seda seletanud, et meie riigi raske majandusseisukorra peapõhjuseks on just see, et põllumajandus on raskelt kannatanud. Meie põllumajandust wõib aga aidata ja kui põllumajandus saab õigel ajal ja wiisil toetust ja abi, siis wõib tema ka riigile tuntawat abi tuua. Kui teie arwate, et riigi rasket seisukorda saab sõnadega parandada ja, nagu sotsiaaldemokraatide esitajad teinud on, isegi rusikapõrutami-

sega, siis ma kahtlen sellejuures küll väga. (J. Piiskar (is.): Teie walitsus on seda raskeks teinud!) See on muidugi Teie arwamine, härra Piiskar, et wihm ja ilmaotsata raskused, mis praegu põllumajandust tabanud, on ka walitsuse süü. (J. Piiskar (is.): Kestabas, kas walitsus? Mära.)

Juhataja **K. Wirma:** (Helis-tab.) Palun rahu! Rkl. Piiskar, palun koha pealt mitte kõnelda. Rkl. Reesen, palun koha pealt mitte kõnelda.

Chr. Arro (põl.): Oma rühma nimel teatan, et meie täielikult Wabariigi Walitsuse ettepanekut toetame ja sellepärast panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse erakorralist teadaannet, et Eesti marga kursi stabiliseerimiseks on tarwilik riigi kullatagawaradest Eesti pangale käsutamiseks anda kunni 2 miljonit kuldrubla laenu näol, jättes riigi praegused waluutasummad, mis Eesti pangas hoisusummade arwel on, Eesti panga käsutada jookswa arwe alusel, läheb Riigikogu päewakorras edasi.

(J. Piiskar (is.): Aga kuhu need seemnewiljad siis jäid?)

J. Jaakson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Alati, kui on tarwis ülesandest üle saada, on kõigepealt tarwis selle ülesande tõsiduse üle selgusele jõuda. See on esimene nõudmine. Praegu on meil ülesandeks küsimus, mis riigielus väga suure tähtsusega. Kui meie oma margakursi mitte ei suuda alles hoida, siis tekiwad wapustused niihästi riigielus, kui ka seltskonnaelus. Wapustuste all kannatab kõigepealt riigi majapidamine. Maksudena wõtame meie sisse niisama palju, nagu endise kursi juures, mis oli tarwilikul kõrgusel, ja selle läbi saame riigimaksudid tõsiselt palju vähem, ning peame defitsiitidega riigi majapidamises rehkendama. Meie ei suuda nende maksudega oma kulusid katta. Palju raskusi tõuseb ka seltskondlikus elus, laialistes rahwahulkades. Rahwa sissetulekud on arwuliselt samad, kuid marga ostujõud on palju väiksem, järelikult on tõsised sissetulekud palju väiksemaks jäänud. Meie rahwaesituse kohus on, mida terwe rahwas meilt nõuda võib, asja tõsiselt wõtta. Kõigil on selge, et rahwaesitusel on kohustus asja lahendamiseks samme

astuda. Kui siin üksikute poolt sarnase tõsise asja peale nii lõbusalt waadatakse, siis konstateerin mina, et sarnase tõsise asja juures ükski rahwasaadik oma kohustust ei pea unustama. (L. Johanson (sd.): Seal paremal pool on need, kes asja peale lõbusalt waatawad.) Ükskõik, kus kohal nad istuwad, kuid meil peab selge olema, et oleme kohustatud tarwitusele wõtma kõik abinõud selleks, et meie margakursi langemist ära hoida. On ette pandud wälja anda walitsusele meie kullatagawarast 2 miljonit marka selleks otstarbeks. Selle wastu on mõnelt poolt ette toodud, et see ei ole mitte soowitaw abinõu. Lubatagu nende wastuwäidete juures natukene peatada. Nimelt tuuakse ette, et esiteks olla walitsus niisugune, kellele meie seda usaldada ei wõi ja teiseks on arwatud, et see abinõu ei wii mitte sihile. Härra Tõnisson'i poolt tähendati sel puhul juba, et ükskõik, kes walitsuse eesotsas on, aga kui sarnane tõsine asi ees on, siis oleme kohustatud walitsusele tarwilikud abinõud kätte juhutama. Kui meie keeldume neid abinõusid kätte andmast, siis ei ole meie oma ülesannetest aru saanud ega oma kohuseid täitnud. Teine põhjendus oli, et summa olla liig väikene selleks, et sihile wia, kuid selle wastu võib jällegi waielda. Meie arusaamise järele pole asjalugu nii, et oleksime sunnitud üksi selle summaga rehkendama. Meil on möödunud kuudel rasked olud olnud, suured wihmasajud on wäljapääsemist maalt linna takistanud, teed on läbipääsematud olnud. Ometi peawad need ajad kord lõppema, tulewad talweteed ja kaupade wäljawedu läheb suuremaks, mis palju wäliswaluutat sisse toob. Meie arwamine on see, et wõiks ja peaks asjast üle saama, kui walitsusele nõutud summa kullatagawarast wabaks antakse. Demokraatliku liidu nimel pean tähendama, et meie selle wastu, just riiklikust seisukohast wälja minnes, olla ei saa. On asi nõnda, et kõik need, kes Riigikogu hulgast ütlewad, et see abinõu ei wii sihile, on kohustatud näitama teist abinõu, mis sihile wiib. Kui meil teist paremat abinõu ei ole, siis peame sellega leppima. Ma palusin neid härrasid Riigikogu liikmeid, kes arwawad, et see abinõu ei ole otstarbekohane, siis näidaku teist abinõu. Aga meil ei ole praegusel silmapilgul teist abinõu, me peame sellega leppima. Meie ei tohi siit enne lahkuda, kunni oleme teise abinõu leidnud. Meie

läheme täna laiali ja tuleme alles wõib olla kuu aja pärast tagasi, tehku walitsus niikaua, mis ta ise tahab ja sündigu, mis sünnib, mingi margakurs nii alla, kui ta minna wõib. Kui meie sarnasele seisukohale asume, siis peame ütleva, et rahwaesitus ei täida mitte seda kohust, mida ta täitma peaks. Kõiki seda silmas pidades, teen demokraatliku liidu poolt järgmise ettepaneku: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse erakorralist teadaannet tarwilikusest Eesti margakursi hoidmiseks Eesti pangale laenu kujul käsutada anda kaks miljonit kuldrubla wabariigi kullatagawarast, tunnistab soowitawaks, et Eesti panga nõukogu täiendataks uute liigetega, kes otsekoheses ühenduses seisaksid Riigikogu rühmadega, ja läheb päewakorras edasi.“

Selle soowiawalduse kohta, mis siin ette toodud, oleks mul tähendada, et pidasime tarwilikuks seda, et tõsist kontakti luua Riigikogu ja majanduspoliitika wahel, mis meie liidu seisukohalt väga tarwilik on. Siin on kawatsetud ainult, et riigipanga nõukogu tuleks täiendada. Loodan, et see soowiawaldus wõidakse wastu wõtta.

R. Penno (as.): Lugupeetud rahwaasadikud! Asunikude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate rühm leiab, et Riigikogu ja Wabariigi Walitsus kõik abinõud tarwitusele peawad wõtma, et praeguse majandusliku kriisi ajal margakursi stabiilsena hoida.

Oma deklaratsioonis on Wabariigi Walitsus lubanud teatud abinõud tarwitusele wõtta majanduselu terwendamiseks, nimelt laenude kullakursi peale ülewõimise, deflatsiooni läbiwõimise jne. teel. Asunikud on senni kõik oma kohustused kulla alusel andnud ja näewad heameelega, et ka teised sama seisukorda asetataks. Meie rühm näeks, et deflatsiooni läbiwõimise, aga ka kaubabilansi aktiwiiteedi saawutamise kõigesuurema järjekindlusega teostataks.

Kuigi meie praegusele walitsusele oma usaldust ei ole wõinud lubada, kuigi meie nõus ei saa olla sennise majanduspoliitikaga, mis on kandnud pärastsõjaaegse ebaratsionaalse ettewõtlikkuse soodustamise ilmet, ei taha meie, erakorraliselt raskeid olusid arwesse wõttes, takistusi teha nende abinõude tarwitusele wõtmiseks, majanduselu saneerimiseks ja

margakursi alalhoidmiseks ning häälendamise demokraatliku liidu poolt esitatud ülemineku-wormeli poolt.

Chr. Kaarna (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Põllumeestekogude Riigikogu rühma esitaja, härra Arro, pidas wõimalikuks seletada, nagu läheks meie praeguawaldatud seisukoht lahku sellest seisukohast, mida awaldas oma hiljutises eelarwe-kõnes härra Strandman. Mina pean oma rühma nimel teatama, et meie seisukohtades mingisugust lahkuminekut ei ole. (J. Hünerson (põl.): Kust tuul, sealt meel.) Teie juures kahtlemata.

Kui alles eile siin seletati, et riigikassa tagawarad suured on, täna aga tullakse laenuõudmisega, siis on meile tõesti arusaamatu, millest ja kuidas sarnane pööre nii järsku, ühe ööpäewa jooksul on tulnud. Härra rahaminister ütles oma eilses kõnes muuseas järgmist: „Sellega on siis Eesti pangal otsekoheseks käsutuseks 504,2 miljoni marga eest wäliswaluutat.“ See ju ikka midagi on: 504 miljonit wabalt käsutamiseks igal ajal, teiseks, „lühikeseajaliste wäljamaa wekslite — dewiiside — näol 90,7 miljonit marka ja waluuta laenu järele, mille ülesütlemine igal ajal wõimalik, 207,5 miljonit marka. Kui veel arwesse wõtta, et Eesti pangas laenude otsekoheseks kindlustamiseks vähemalt ühe miljardi wäärtuses warandusi seisab, mida ka praeguse äärmiselt kriitilise konjunktuuri juures absoluut likwiidseks wõib pidada, mida pank wõiks igal ajal maha müüa, siis on selge, et pank wõiks riigi hoiumummad wäliswaluutas kinni maksta.“ Need on igatahes wõrdlemisi suured summad, nii et täielikku rahuldamist wõiksid leida kõik need nõudmised, millest täna siin kõneldi. Kui Wabariigi Walitsus täidab põllumeeste nõudmisi põllumajandusliku laenu ja seemnewilja muretsemise suhtes, mida meie täiesti õigustatuks peame ja mille täitmiseks meie alati kaasa oleme aidanud ja ka edaspidi nõus oleme kaasa aitama, siis oleks see väga hea, kuid sealjuures ei wõi ometi öelda, et nende nõudmiste rahuldamiseks, mis siin üles loeti, kõigist neist tagawaradest mitte küllalt ei oleks. Ja kuigi peaks seisukord sarnane olema, et need summad wähesed on, siis peame ikkagi ka kaaluma, mis ja kuidas teha. Riigikogu ei ole ometi suuremas, waid läheb ainult lühikeseks ajaks

laiali. Mina arwan, et Riigikogu puhke-
aeg wõiks õige lühike olla, nii et uuesti
kokku tulles wõiks, kõiki andmeid ja kü-
simusi põhjalikult läbi kaaludes ja täit
selgust saades, kindla otsuse teha, kas on
tarwis kullafondist weel uut lisa anda,
wõi ei ole seda tarwidust mitte. Austa-
tud härrad! Wõib olla, et mõnel rühmal,
wõi nende esitajatel on tõepoolest kõik
andmed selle kohta olemas, missugune
seisukord praegu on. Meie, kahjuks,
seda ei tea, meil on aga teada, et riigi-
kassa rewideerimise andmed on siin tar-
witada olnud ühel ja teisel Riigikogu liik-
mel, aga meile, meie soovidest hoolimata,
ei ole rewideerimise andmeid mitte an-
tud. Mis puutub laenude arwamiseks
kullaalusele, siis ütles meie rühma esitaja
juba oma eelarwe-kõnes ja toonitas ka
eile, et see soowitaw ja terwitataw on.
Seda toetame meie ka edaspidi, olgugi, et
meie walitsust moodustawasse koaliti-
siooni enam ei kuulu. Samuti ei ole meil
Rootsi laenu wastu midagi. Uut lisa
kullafondist ei peaks aga praegusel mo-
mendil tarwis olema, sest kõik need soo-
wid ja nõudmised, millest rahaminister
kõneles, on täidewiidawad juba liikuma-
pandud summadega, see tähendab, kui on
olemas need tagawarad, mis olid olemas
eile.

Rahaminister G. Westel: Fak-
tiliseks märkuseks oleks mul tähendada,
et see, mis Riigikogu liikme härra Kaarna
poolt küsiti — kuiwõrd on need tagawa-
rad, mis eile üles loeti, olemas wõi mitte
— siis tähendan mina selle peale, et
praegu need olemas on, nagu seda eile
ette kanti. Selle peale, kus näd on, oleks
mul järgmist tähendada: riigikassas on
86 miljoni marga eest, ning igal maal on
peale selle wastaw korrespondentide
konto peal. Kui meie neid summasid
kõigist kontodest ära wõtaksime ja ära
tarwitaksime, siis on kohe ligikaudselt
502 miljonit meie käes tarwitada. Ma ta-
haksin aga tähendada, et kui need sum-
mad ära wõetakse ja wälja antakse, siis
ei jää Eesti pangal oma korrespondentide
äri õiendamiseks ja ärioperatsioonideks
wäliskaubanduses midagi üle. Muidugi,
neid wõib ju ka ära wõtta, kuid selle jä-
rele tekiksid kahjud üldises läbikäimises.
Kui aga nüüd meil otsekoheised suured üles-
anded ees seisawad, nimelt wäljaminekud
toiduwillja ja loomatoidu ostmise näol, mis
kohe wiibimata tuleb ette wõtta, siis
wõib Eesti pank sattuda väga raskesse

seisukorda, kuna üldise margakursi hoid-
miseks pangal kindlad summad olema
peaksid, mille peale ta igal momendil kin-
del wõib olla. Wõib ju olla, et ka sellest
kullafondist ühtegi penni ei tule wälja
anda, sest kui olud meil paranewad, siis
hakkab meile ka kohe sisse woolama
wäliswaluutat ja selle tõttu ei ole Eesti
pangal mingit tarwet seda kulda tarwi-
tada. Ei ole ka kawatsetud seda kulda
maha müüa, waid on tahetud teda laenu
kindlustamiseks pantida. Pealegi peaksin
mina tähendama, härra Kaarna wäite pu-
hul, mida tema siin ette tõi, et kui Riigi-
kogu selle teadaande eitawalt otsustab,
siis ei saaks Eesti pank mitte ühte penni
neistki tagawaradest tarwitada, sest et
edaspidi ei tohi wäliswaluuta tarwitamine
sündida ilma Riigikogu teadmista ka
nendest summadest, mis kontode peal
seisawad. Selleks on ka Riigikogu luba
tarwis.

M. Martna (sd.): Wäga austatud
Riigikogu liikmed! Ma ei taha mitte ot-
sekohe asjast rääkida, millest see laiem
läbirääkimine on tekkinud; aga siin on
meie riigi majanduspoliitikat puudutatud,
on paremalt poolt eriti pahema poole
peale sõrmega näidatud, et seal olewat
niisugused, kes ei saawat riigi raskest sei-
sukorrast aru, milles meie praegu elame
jne. (J. Temant (põl.): Kulla
Martna, ega praegu ei ole aeg
arweid õiendada!) Tänan, härra
Temant, aga ma ei wõi Teie õpetust
wastu wõtta — loen ennast wanemaks.
Ma ei wõta Teie poolt kunagi õpetust
wastu. (J. Temant (põl.): Teie wõ-
tate wastu.) Siin on meie riiklikku
rasket seisukorda toonitatud nii mitmelt
poolt, aga üks raskus on kõigi nende ras-
kuste tundjate poolt ikka ja ikka, ja ka
täna, toonitamata jäetud. Ma nimetan
teile ühtainust wäikest asja, mis teile
mööda minnes sellest suurest asjast pildi
annab, ja mis teile kohutawat seisukorda,
mis rahwa laiade kihtide seas walitseb,
peaks awitama selgeks teha. — Esmas-
päewa õhtul oli riigi majandusnõukogu
koosolek. Ma panin seal ette esimese
punktina arutamisele wõtta töötatöölise
toetamise küsimust. Majandusnõukogu
liigeteks, nagu teie teate, on töösturid,
ettewõtjad, kaupmehed ja ka mõned Riig-
ikogu liikmed. Mina wõin teile seda
kurba tõtt ütelda, et mitte üheltki poolt ei
näinud mina arusaamist selles asjas,

kui mina, näiteks, muuseas ka selle peale tähendasin, et Tallinna wabrikud pühadeks ja pühadewaheajaks kinni pannakse, ja et Tallinna töölistel seegi wäike palk, mis nad muidu tööpäewal saawad, pühadewaheajal saamata jääb. Ainus inimene, kes sellest aru sai, oli meie lugupeetud Riigikogu juhataja härra Tõnisson. Tema küsis imestades, kas need tööliselised siis pühadewaheajal, kus wabrikud töö seisma jätawad, palka ei saagi? Meie töösturid naersid selle üle ja nimetasid seda lapsikuks waateks ning hüüdsid imestades: „kes seda on enne kuulnud?“ Härra Tõnisson ütles, et trükitöölised ka pühade eest makstud saawad. Töösturite poolt wastati, et see on ainult Eesti trükitööstuses nõnda ja et see ei wõi ka siin mitte kaua nõnda jääda... Austatud härrad! Ma olen täna teateid saanud 12 wabriku üle, mis Tallinnas pühadeks seisma pannakse. Kõige pikemaks ajaks pannakse kinni Balti puuwillawabrik: 16. detsembrist kuni 8. jaanuarini. Meie teame, kui see teade esimest korda ajalehtedest läbi läks, et puuwilla- wõi sitsiwabrik kinni pannakse, siis öeldi, et see sündida teadmata ajaks, wõib olla, jäädawalt, nimelt wälisurgude ja tooresmaterjaali puudusel. Seal oli wiimasel ajal 2000 töölist. Nüüd öeldakse, wabrik hakata 8. jaan. jälle tööle. Usume ja loodame siis, et wabrikujuhatus on „turgusid leidnud“ ja ka tooresmaterjaali saanud, olgugi, et uuem teade endisele wastu käib. Ma olen kinnipandawate wabrikute töölistearwu kokku arwanud, et teile öelda, kui palju Tallinna töölisel selle pühadewaheaja tööseisakuga kaotawad, mis küll wabrikantidel kasulik näib olewat, töölistel aga wäga kahjulik on. Neid inimesi on 6.000, nendel on perekonnad ja kokkuarwatult tööpäewad, mis tööliselised kaotawad, teewad wälja 55.447 päewa! Kui meie keskmiseks päewapalgaks 180 marka wõtame, siis teeks kõigi nende päewade tasu wälja 9.989.000 mk. See summa läheb meie Tallinna wiletsa palgaga töölistel kaduma nende pühadewaheliste tööpäewade eest, mis meie wabrikandid tööd teha ei lase. Austatud härrad, kas teie kujutate enestele ette, misuguse südamega need tööliselised omi pühi pühitsewad? Teie kõnelele siin majanduslikust seisakust. Need 9—10 miljonit on Tallinna majandusele, see on kaubandusele kaduma läinud. Teie teate, et

need inimesed, kui nad selle palga oleksid saanud, oleksid selle ka wälja andnud, nad oleksid selle eest tarbeaineid ostnud. See summa jääb aga meie kaupmeestel nüüd sisse wõtmata. Aga minul ei ole mitte kahju sellest, et kaupmeestel see raha sisse wõtmata jääb, waid minul on kahju sellest, et töölistel see kaup saamata jääb, mida nad paratamata waja wad! Tööliselised nälgiwad juba muidugi ja kus teised inimesed pühi peawad, kus nad endil pühadeks sisse ostawad konjakit, weini, ja muid niisuguseid asju, lähed töölistel 10 miljonit marka nende tööpäewade eest kaduma, mis wabrikutele kasuks on, kui nende tööstused pühade wahel seisawad. Kas on meie walitsus selle peale mõelnud, ministrid, kes raskest ajast kõnelesid, ja ka rkl. Jaakson, — kas on see asi kellelegi meelde tulnud? Teie lubate, et ma teile mõned andmed ette loen, missuguses seisukorras meie tööstus praegu seisab. Kreenholmi wabrikul, kui ta täiesti tööd tegi, oli üle 10.000 inimese töö, praegu wirelewad seal 2.000 töölist, 8.000 töölist on pidanud kuskile mujale walguma, otsiwad ehk praegu teist tööd ja on pidanud uut tööala otsima, on pidanud ümber õppima, oma perekondadega mujale asuma, need perekonnad on kahtlemata kannatanud ja sellejuures — wõib olla — lahku läinud. Mõõdaläinud suwel seisis see wabrik 2 korda, sügisel loeme lehtedest, et wabrik töötab ainult 4 päewa nädalas ja osa töölisi lastakse lahti. Nowembrikuus teatati üle 200 töölise lahtilaskmisest... Wõtame Balti puuwillawabriku, kus enne 3—4000 inimest töötasid, nüüd aga ainult 2.000 ja needki on 16. dets., see on jõulu eel — pühadeks — lahti lastud! Surwe jooksul on ka see wabrik 2 korda seisnud, küsimata sellest, kust inimesed leiba ja raha wõtawad, millest nad sel ajal elawad, kui wabrikud seisawad. Alati tuuakse põhjusi ette, et wabrik seisma jääb tooresmaterjaali puudusel, 7—8 kuni 10 päewa pärast tuleb wälja, et tooresmaterjaali turg on leitud. Sellest aga näeme, et meie walitsus sugugi ei hoolitse selle eest, et töölistel elamiswõimalus oleks kindlustatud, kindlustatud oleks töölise seegi palk, mis endisest ligi poole vähem on. Aprilli-, mai- ja juunikuude jooksul töötasid meie kalewiwabrikud neli päewa nädalas. Sindi wabrik töötab praegu 4 päewa nädalas ja tööliste lahtilaskmine on päewakorral.

Need inimesed, kes ainult mõni päew nädalas wõi mõni tund päewas töötawad, ei teeni ometi niipalju, et oma perekondi ülewal pidada! Minul on järgmised andmed linawabrikute kohta, mis aga ainult kunni 1. oktoobrini ulatawad. 1. augustil oli töolistearw 1338; 31. septembril — 1163. Rakwere linawabrik jäi juunikuul seisma, 48 töolist jäid tööta. I Pärnu lina- ja takuketramise wabrik — 52 töolist — jäi septembrikuul seisma. Wiljandi linatööstuse ühisus wähenendas töolistel arwu 76 wõrra. Pärnu lina- tööstuse aktsiaseltsi wabrikus lasti oktoobrikuul 83 töolist lahti, kuna Abja linawabrikus septembrikuus 27 töolist lahti lasti. Augustikuul jäi Willman'i hülsiwabrik Tartus „turupuudusel!“ seisma, 34 töolist jäid tööta. Juunikuul jäi „Estokoit“ 32 töolisega seisma. Tallinna õli- ja wärnitsawabrik aktsiaselts „Ekstraktor“ — 25 töolist — jäi juunikuus seisma, nõndasama worsti- wabriku „Särwe“ 16 töolisega ja Annuki mineraalwete wabrik 15 töolisega. Augusti algul jäi tikutraadi- wabrik „The Timber ja Ko.“ 33 töolisega seisma, kuna tubakatööstuses esimesest oktoobrist 88 töolist vähem tööl oli kui juulikuul. Tallinna linna ja Harju maakonna tööstustöolistel arw oli 1. jaanuaril 1921 a. 21.882; 1. juulil — 17.971; 1. augustil — 16.194, see on 7 kuu jook- sul wähenes töolistearw 5.688 wõrra. „Ilmarine“ wabrikus on praegu töölised, kes mitte lahti lastud ei ole, ja kes töö- tegijate nimekirjas seisawad. Nad käi- wad hommikuti wabrikutes, neile öel- dakse uuesti, et tööd ei ole, minge tagasi. Nädalas saab tööline mõnikord pool päewa tööd, mõnikord päew ja niisugu- seid teateid wõiks ma teile terve rea ette tuua. — Meie rühm otsustas Riigi- wanema poole pöörata, et tema tähelpanu juhiks nende asjaolude peale. Austatud härrad! Et ainult Tallinnas pühadewa- heajal kümme miljonit marka töolistel kaduma läheb, palun ma teid õieti ette kujutada, mis niisugused summad töölis- tele tähendawad. Ja kogu riigi kohta tõu- sewad need kadunud summad kümne- kordseks, töolistele tähendab rõõmupüha walu- ja hädaaega. Teie kõnelele kõigist muust hädadest, kuid sellest suurest puu- dusest teil ei ole aimugi, mu härrad. (J. Hünerson (põl.): Meie peame toitu walmistama.) Kas teie kuu- lete tarkust, nemad peawad toitu wal-

mistama, ja niikaua teised kärwaku! See on teie poliitika, niisugust ei taha meie mitte kaasa ajada. (J. Hünerson (põl.): Tehke imesid.) Imesid ei taha meie mitte teha, ega oota neid ka Teie poolt. Kui aga meie ettepanekuga tuleme, siis küsite teie: „Näidake, kust peab see raha tulema?“ Kui teie aga oma laenu wadjadusega tulete, siis ei küsi meie ega ka Teie wist, kust raha wõtta. Meie teame väga hästi, et põllumajandus abi tarwitab. Aga kui ma seda ütlen, siis ootan ja eeldan ma, et teil ka arusaamist peaks olema, et ka töölised inimesed on ja abi tarwitawad.

Riigiwanem K. Päts: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Austatud eelkõ- neleja tähendas, et temal kawatus on oma erakonna nimel Riigiwanemaga kokku saada, et tähelpanu juhtida meie kurwa majandusliku seisukorra peale meie tööstuses. Mina wõin siin tähend- dada, et minul isiklikult kaunis palju sel- lest kurwast seisukorrast teada on, ja et alles minewal nädalal oli mul wõimalus, kui ma Narwa silda awamas käisin, ol- gugi, et mul wähe aega oli, Narwa Kreen- holmi wabrikut waatamas käia. Ma ei tea kas wabriku kohta seletusiandja ise tähtsam aktsionäär oli, aga wist tähtsama aktsionääri poeg oli ta küll. Seal olid ka wäljamaa esitajad, kes ka waatasid seda wabrikut ja kes imestasid selle wabriku suuruse ja tööwõime ja wägewa weejõu üle, mis sealt praegu ilma, et ta mingisu- guseid wäärtusi sünnitaks, mööda jook- seb. Kui wabrikujuhataja selle peale tä- hendas, et ta wõiks mitmele riigile selle tööstusega praegu hädatarwilikka kaupa- sid anda, isegi riikidele, kellest teada on, et neil sarnaseid ettewõtteid mitte ei ole, siis tähendati mitmelt poolt selle peale, et, ja waadake, meil tuuakse neid kaupa- sid palju rohkem teistsugustel tingimustel, meil asutatakse kodumaal wäliskapitaal- lidega sarnaseid wabrikuid. On ju kat- set tehtud wäljamaale meie kaupasad wiia; on, näiteks, wiidud wagunite kaupa niiti ja riiet Ungari, aga siin on jälle Inglise kapitaal wähele tulnud, ning sinna wabrikud asutanud ja sennikaua, kui seal uued wabrikud töötama ei hakka, tuleb neil kaup teatawatel tingimustel Inglismaalt wõtta.

Nii näeme meie, et neist raskustest ülesaamine ei olene mitte ükski meie heast tahtmisest, waid meil tuleb ikka oma

wäikese osaga teiste suurriikide ja suurkapitaalide keskel tegutseda ja siin kirjutatakse meile ette, missugused tagajärjed saavad olema majanduslikul üldisel jõul. (W a h e l h ü ü e M. M a r t n a (sd.): poolt.) Ei, härra Martna, Teie tähendaste väga ägedalt selle peale, et Wabariigi Walitsus mitte midagi ei tahtwat ses sihis teha. Edasi, eile kuulsin siin Riigikogus väga ägedaid etteheiteid walitsusele just selles sihis, et walitsus riigi raha kinni olla pannud tööstuse alla. Mina ei hakka neid täna siin mitte korutama. Aga mina arwan, et see pilt, mis härra Martna siin meie tööstuse seisukorrast täna maalis, et see umbes annab ka tõenduse sellest, mispärast on niisured summad Eesti pangast meie tööstuse peale läinud. Mina wõin teile öelda, et nädala eest kutsusin mina tööstuse esitajad ja mõned pangategelased enda juurde ja tähendasin selle peale, et tuleb wõimalikult kokkuhoidlik raha wäljaandmisega olla. Tehti kindlaks, et uusi laenusid wabrikutele mitte ei anta. Kuid warsti peale selle tuldi ühest wabrikust minu juurde ja seletati, et riigipangast ei antawat neile summasid wälja, et wõimalus oleks laupäewal tööliste palkasid maksta. Meil olla tahetud tööde eest mitmelt poolt raha saada, aga praegu on niisugune raske aeg, et raha ei makseta mitte ära. Wabrikuesitaja kaebas väga selle üle, et ühe korraga on wahe tehtud laenusaamiseks. Õnneks saadi oma töö eest seal raha kätte ja tööliste palgad said sel korral lahendatud. Nüüd tuleb teade, et on teine wabrik pühade eel just samas seisukorras ja pöörab ministeeriumi kaudu walitsus poole, et kuidagi wiisi temale raha anda. Noh, kujutage ette pangajuhatajate seisukorda, kui öeldakse kõik aeg, et nemad väga palju tööstuse peale kulutanud ja neile enam krediiti ei anta. Ja nii on kogu see aeg wabrikutega lugu olnud. Nemad on wirelenud kogu aeg ja wirelewad ka praegu edasi. See suur wabrik, missugust meie riigis, ja wõib olla terwes Euroopas suuremaks tööstuseks loetakse — „Kreenholm“ — Narwas, ka see wireleb praegu, mis meie siis weel räägime wäiksematest tööstustest. Muidugi on meie üldine majanduslik seisukord selles süüdi, et see nii on ja kõike seda süüd nüüd walitsuse peale ja meie pankade peale ning meie rahaasjanduse peale ajada, ei ole mitte õiglane, ning selle wastu

peame meie ka wälja astuma. Ja selle wastu astun mina ka täna siin wälja. Meie ei saa, kui meie oma majandust tahame jalule aidata, nii shablooniliselt asja peale waadata, nagu siin mõned oma kõnedes on seisukorda kujutanud, see ühelt poolt. Teiselt poolt aga, walitsus ei saa ometi nii asja peale waadata, et kui tarwis on mõnele wabrikule laupäewal raha maksta, seda igal tingimisel teha ka tuleb. Selleks peawad meil reserwid olema.

Meie riigipangal peab olema teatud tagawara walmis igaks juhtumiseks. Rahaminister ütleb, et pank, mis väga wõimalik, sellest reserwist sugugi sunnitud wõtma ei ole, aga juba see, et temal see reserw on, wõimaldab temale krediitulusid lahendada. Kui näiteks ei ole wõimalust mõnel wabrikul tööliste palka wälja maksta, kas meie hakkame siis nädalate ja kuude kaupa töölisi toitma ja ootama, kunni wabrik jälle ükskord saab puuwilla. Ja kust ta siis selle puuwilla saab? Parema anneme temale kohe wäliswaluutat, et wabrik puuwilla wõiks muretseda ja tööle asuda. Ega see härra Martna mõttekäigule just ei wasta. Härra Martna ütleb, et meie tööstuse seisukord on raske — peab andma. Nälgida meie inimesi muidugi ei lase, aga ega see ei ole mitte ideaal, ega selle poole meie ei püüa, et ainult mõneks nädalaks inimeste hinge sees hoida. Meie maal on wähe üle miljoni inimesi, aga meie riik on suurem, kui Daani riik, ja looduse waranduste poolest ei ole meie ka halwemal järjel kui Daani riik, ja ega meie nii laisad ka ei ole oma riigi ehitamise ja oma töödes. Aga meil puudub kapitaali wõim, meil puuduwad weel turud ja on weel palju, mis noorel riigil puudub. Meie peame kitsal ajal kõiki oma jõudusid pingutama. Meie ei saa ometi oma kullakottisid panga keldris hoida ja öelda „see kuld seisku puutumata, kuigi ta liikumapanemine tuhanded wõiks näljast päästa ja meie majandusele hoogu anda.“ Seda ei wõi ometi walitsus lubada ja, kui teie meid ei usalda, siis wõtku keegi teine walitsus, sest ega siis keegi selle walitsuse küljes igawesti kinni ei ripu. (W a h e l h ü ü e M. M a r t n a (sd.): poolt.) Härra Martna, minu elu ei ole ka kahe pikkusega. See walitsus, kus ma nii raskel ajal wiibin, põletab minu elu kahest otstast. Kuid kes kohustuse oma peale on wõtnud, peab seda senni kandma, kunni

asetäitja ei ilmu. — Siin räägitakse — meie ei anna, meie ei usalda jne., kellel seda tarwis on, kas minul isiklikult wõi walitsuse liigetel? Kas Eesti riiki minule rohkem tarwis on, kui kellelgi teisele. Seda raha on tarwis mitte praegusele walitsusele, waid põllumeestele, töölistele ja kogu Eesti riigile. Praegu on seisukord niisugune, et meie majandus on umbkotti sattunud, wäljawedu seisab ja teatawal wiisil on ärew meeolu igalpool maad wõtnud. Täna tuli keegi wanem seltskonnategelane ühest wäiksemast linnast minu juurde ja rääkis, et Pärnus seista panga ukse taga suur saba ja kõik wõtta raha wälja. Kui nii edasi läheb, siis on warsti sarnane seisukord käes, et kõige parema tahtmise juures ei saa teda nii kergesti enam parandada. Tööstuse elustamiseks on tarwis ka nüüd wälisraha anda, kuid pangal seda wabalt käes ei ole. Meie oleme ise siin ärewust õhutasdes selle olukorra sünnitanud. Uskuge, see tunne, et oma riigi rahakoti aukliseks oleme käristanud, laguneb üle maa. Ma ütlen: jääme weel kokku, oleme siin, kui tarwis, ka homse päewa, kui tarwis, siis mingi walitsus laiali ja kutsutagu uus asemele. Ma ütlen, igal walitsusel, tulgu ta pahemalt wõi paremalt poolt, igal walitsusel on tarwis meie riigi majanduslikku elu korras hoida, majanduselu käib ikka oma käiku ja ei käi mitte rühmituste ega nende wahekordade järele. Kui meil on wõimalik metsa wälja wedada, siis toetab seda igati, olgu see sotsiaaldemokraatlik, kommunistlik wõi mõnesugune muu walitsus. Ja kui meil on lina, siis weetakse seda wälja, kui ei ole, siis ei saa ka põllumeeste esitajatest kokkuseatud walitsus seda teha. Need on majandusseaduste nähtused ja neid meie etteheited ja waidlused siin ei muuda karwawäärtilki. See ei ole ju mitte praeguse walitsuse küsimus, waid see on meie riigi, meie rahwamajanduse küsimus, mis meil täna siin otsustada tarwis. Selles asjas peab kindlale otsusele jõudma, ja kui enamus ütleb, et tuleb seda ja seda teha, siis on walitsusel asi selge. Mis aitaks, kui teie tuleksite tööliste toetamise asjus Riigiwanema juurde, ja ta ütleks teile sedasama, mis ta täna siin öelnud on. Ei ole teist pääseteed, kui andke wõimalus krediteerida neid, kes meil majanduslikka wäärtusi loowad; kust aga wälisraha wõiks tulla, kui meie majan-

duselu liikuma ei pane, seda ei suuda ma ette kujutada, nõiakeppi ma ei tunne. Kui meie hakkaksime siin wastastikku arweid õiendama, siis wiiks see meid eesmärgist kõrwale. Ma arwan, et poliitiliste wahede peale waatamata, kõik meie tunnistama peame, et meie piimakarjale tarwis on paremat toitu sisse wedada, ega loomi ilma toiduta jätta ei wõi; ja niisama kindel on, et raha ka wabrikutele tarwis on, et nad wõiksid tööd anda ja töölistele palka maksta. Kui, näiteks, Balti puuwillawabrik wõtab kolmeks kuuks krediiti, et aineid osta ja tööd jätkata, kes siis selle wastu waidleks. (J. Tõnisson (rh.w.): Wõiks ka kohuseks teha, et ta töötaks.) Muidugi, kuid kui tema juba kolmsada miljonit on sisse töötanud kaupadesse, siis ei wõi teda sundida, et ta teine 300 miljonit weel kaupadesse sisse töötaks ja et tal see raha omal peaks olema, ja et riik teda krediidiga toetama ei peaks. Kreenholmist on meil teada, et ta enne olla töötanud kümme kummi kaksteist sorti kaupa, nüüd on aga üle saja sordi ja selle nähtuse põhjuseks on piiratud turg, tagajärjeks aga sedawõrd wäikene kasu, et wabrik praegu ei saawat wäljast tulnud kaupadega hästi wõistelda. Selles see häda kõik seisab. Kui meil oma wahel poliitilised lahkuminekid on, siis õiendame need teisel teel, kui meil aga tarwis üldist majanduslikku hädaohtu kõrwaldada, siis ei peaks ometigi poliitiline arwete õiendamine rahwast ja maad majandusliku kuristiku äärele wiima. Kõik Eesti riigis on selle poolt, et meie rahawäärtust alal hoida. Mis on siis meie raha, ta ei ole mitte ainult trükitud paber, nagu ma eile ütlesin, waid see on meie rahwa tööjõu loodud wäärtus. Meie kõigi töowili seisab selle sees, seda peegeldab meie raha, mida meie üheskoos loonud oleme ja selle wäärtuse tõstmiseks, minu arwates, ei wõiks meil mingisuguseid lahkuminekuid olla, meie peame teda üheskoos kaitsema hädaohutude wastu, riiki majanduslikult kindlustama. Ja ma arwan, et nii palju riigitunnet on meil kõigil, et sellele omawahelisele arutegemisele ja etteheidetele lõppu teha. Ja muud otstarbet ei taha walitsus ka oma ettepanekuga kätte saada, kui kindlustust igaks juhtumiseks nõutada meie marga wäärtuse kaitseks. mitte aga mõne üksiku ettewõtte wõi kihi kasu teiste kulul toetada.

J. Jaakson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Walitsuse erakorralises teadaandes oli muuseas ka weel tähendatud, et walitsus läbirääkimisi peab Rootsi walitsusega selleks, et Wabariigi Walitsuse wastutusel saada laenu Rootsist 750 tuhande krooni suuruses. Demokraatlik liit, kui ta ettepaneku tegi, mida minul oli au siin ette kanda, oli selles arwamises, et Wabariigi Walitsusel õigus on ilma, et selleks iseäralikku wolitust Riigikogu poolt tarwis, läbirääkimisi laenu asjas pidada. Sellepärast ei arwanud liit tarwilikuks oma ettepanekus selle küsimuse kohta seisukohta wõtta. Nüüd on aga walitsuse poolt teadustatud, et walitsusel siiski tarwilik teada oleks, kas Riigikogu on sellega nõus, et läbirääkimisi laenu asjas jätkatakse, wõi mitte. Seda küsimust läbi kaaludes leiab demokraatlik liit, et läbirääkimiste pidamine laenu asjus Rootsi walitsusega on meie soowitaw ja sellepärast täiendan mina demokraatliku liidu nimel oma warem tehtud ettepanekut järgmiselt: ... „ühtlasi heaks kiites läbirääkimiste pidamist Rootsi walitsusega laenu saamiseks Wabariigi Walitsuse garantii wastu kuni 750 tuhande kroonini, ja läheb päewakorras edasi.“

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Laidoner'il.

J. Laidoner (põl.): Põllumeeste rühma nimel on mul au teatada, et meie ühineme demokraatliku liidu ettepanekuga ja wõtame oma ettepaneku tagasi.

M. Martna (sd.): Mina ei wõi mitte pooldada seda juhtmõtet, mis härra Riigiwanem väljendas, et meie peame praegu niisugustest seletustest loobuma, ei olewat aeg enestewaheliste wastandite seletamiseks... Mina aga ei wõi kõige sellega leppida, kui meie peame niisuguse poliitika poolt hääletama, mida meie tööliste suhtes ja sotsiaalsete seaduste suhtes kuidagi wiisi ulatawaks ei saa pidada. Kuidas on siis wõimalik kõneleda siin enestewahelistest asjadest, see on ju täiesti wõimatu? Ma tuletan jälle meelde — see riwab küll jälle tööerakonda — mis töö-hoolekandeminister mulle ütles, kui töötatöölise küsimus mullu kõne all oli. See ei ole mitte mõni laanest toodud küsimus, waid töötatöölise toetamine on rahwuswaheline küsimus. Meie oleme isegi oma Genfi kon-

wentsioonide põhjal selleks kohustatud. Aga sellekordne töö-hoolekandeminister tõi ette, et ta toetab sellega töötatöölisi, kui ta nende perekondadest ära wõtab wanad ja wigased ja neid waestemajadesse paigutab. Waadake, niisugust töötatöölise toetamist ei ole kuskiil terwes ilmas nähtud ja — kaugemale ei ole meie walitsus selles küsimuses mitte jõudnud!

Ma pean ikka jälle rõhutama, kui nendest asjadest räägitakse, mis põnewad on ja mis tõepoolest meie rahwa lihase ja luusse lõikawad, et nähtakse ainult põlluikaldust ja taluomanikkude sõitu paatidega majade juurde, aga seda ei nähta mitte, kui palju meie töölistelapsi ilma sukkadeta ehk paljajalu peawad käima ja kõige suuremat puudust kannatama! Kui seda mitte ei nähta, siis ei wõi mina sellest mitte ilma sõnalausemata mööda minna. Meie oleme seda küllalt näidanud, et meie iseseiswast Eesti riigist huwitatud oleme, selle ülesehitamise juures oleme olnud ja tahame olla, aga ilma selleta, mis rahwa suurte hulkade huwidesse puutub, ei wõi meie tööd sel kombel, kuidas seal poolt soowitakse, kaasa teha. — Ma tahaksin küsida, mis on Wabariigi Walitsus selleks teinud, et wabrikud, mis pühadeks seisma pannakse, edasi töötaks ja kas on Wabariigi Walitsus selleks sõrme liigutanud, et töösturid oma wabrikuid mitte tööpäewadel, pühadewaheajal, seisma ei paneks? Kõnelemata pühapäewadest, mis töölistel nii kui nii kaduma lähewad, kuna tööstus küllalt nõnda korraldatud wõiks olla ja peaks olema, et tööliste nädalapäewade peale langewate pühade eest tasu saaksid. Ma olen selle kohta teateid otsinud ja nõudnud, aga ei ole jaatawaid teateid saanud. Mind huwitab väga, kui härra minister mind teisiti õpetab, et ma eksinud olen ja et walitsus seda ometi on teinud.

Siis, kui meie nii ütelda, ilma millegita, ilma parema ja pahema poole peale waatamata seda kahte miljonit kuldrubla lubame walitsuse kätte teadmise, et see niisama nagu sennini saab ära tarwitatud, no niisugust poolehoidmist wõi rahulolemist ei wõi keegi meie poolt oodata.

Ma kuulsin eile suure huwiga ja suure heameelega, et seesama rahaminister härra Westel, kes kewadel meie tööliste kohta nii väga halwalt ütles, et nemad

peaksid loobuma oma olukorra paranemisest, et see ei ole mitte võimalik ja et wabrikandid peawad omad wärawad aina hea mehe poolt lahti, et töölised ei teeni oma palka tasa jne. Mina kuulsin eile väga heameelega, et meie rahaminister härra Westel'il meie rahwuslikust wõi riiklikust struktuurist ometi teine ettekujutus on, kui seal paremal pool, kus, nagu me Riigiwanema kõnedest kuulsime, püütakse kõigest wäest rõhku panna ainult põllumajanduse ja põllutöö peale. Härra rahaminister leidis siiski eile, et meie rahwas juba õige erinenud ja differentseerunud on, ja et erilistel rahwaklassidel teistsugused huwid ja wajadused on. Ei ole ju mitte teadmata, et meil nii ja niipalju kümneid tuhandeid tööstustöölisi on, kuid selle rahwaklassi eest ja tema huwide eest hoolt ei taheta kanda, see on, meie iseseisew riigiwalitsus ei ole seda senni teinud. Ma pean ütleva, et see huwi, mis walitsusel töolistehulkade ja nende elu wastu on, mitte suurem ei ole, kui see majanduslik huwi, mis me põlewkiwi tarwitamisele wõtmisest kiwisöe mitteostmise suhtes kuuleme! Minul jääb järele niipalju öelda, et tööline on siiski enam, ta on mingisugune olewus, mida meie mitte eluta walmistustasainete sarnaseks pidada ei saa, ja et tööliste, inimese eest hoolt kanda ja seadusi maksma panna tuleb, mis tööliste huwisid kaitsewad. Kuid seda meie ei näe mitte. See tuleb wägisi, just nagu kistaks seda kuskilt wägisi välja. Kui meie tahame oma majanduselu terwenemise juurde wiia, siis peab walitsus sellest hoolimatusest tööliste, käsitööliste ja üldse palgatööliste suhtes loobuma. Meie walitsus peab selle oma igapäewasesse tegelikku programmi üles wõtma. Eriti, mis praegu nii põnew, nimelt töötatööliste eest hoolekandmine ja nendele abiandmine. See ei ole mitte, nagu ma tähendasin, metsastoodud nõudmine, seda on iga kultuurriik sisse seadnud. Meie olemine ikkagi ühe suure kultuurriigi osa wäike pärija ja meie käime sedasama teed, mida teised eel on käinud. Kapitalistlikus majanduses on üldiseks wajaduseks saanud, et töötatööliste eest peab hoolt kantama, sest kapitalistlik majandus on niisugune, et tema kriisi sünnitab. Ja kui see möödapääsemata on, siis peab see orgaan, mida rahwas riiki walitsema on seadnud, seda enese ülesandeks pidama.

Härra Riigiwanem ütleb, niisama nagu „Päewalehes“ on öeldud, et kui praegune walitsus hea ei ole, olge head ja walitsege ise! Kõige parema tahtmise juures ei saa meie walitsemist eneste kätte wõtta, sest meil ei ole enamust. See on paljalt üks niisugune sõna, millega kuulajate peale tahetakse mõju awaldada, millel aga tõsist alust ei ole.

Töö-hoolekandeminister O. Amberg: Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu liige Martna küsis muuseas, kas walitsus on midagi selleks teinud, et töötatöölisi aidata. (M. Martna (sd.): Ma küsisin, kas walitsus on samme astunud, et wabrikud pühadewaheajalseisma ei pandaks?) Ma tulen selle juurde tagasi. Ma pean tähendama, nagu mul sügise juba au oli siin tähendada, et meie metallitööstuses tõesti kriis walitseb. Sellel alal on töö-hoolekandeministerium juba suwest saadik läbirääkimises olnud ettewõtjatega, et töötatöölistele tööd anda. Siin on juba tagajärjed olnud. Ma wõin öelda, et „Dwiigateli“ wabrik, mis suwe läbi seisis, hakkas nowembrikuus töötama ja töötab praegugi. Peale selle on weel wäiksemaid metallitööstusi ellu kutsutud, kus metallitöölised tööd on leidnud nii, et metallitööstuse alal meil praegu asi natukene paranenud on. (M. Martna (sd.): Kuidas on „Ilmarisega“?) Mis puutub Balti puuwillawabrikusse, siis wõin niipalju öelda, et ta 16. XII. seisma jäi ja saab kauemat aega seisma, nimelt 8. jaanuarini, kuna teised wabrikud harilikult ainult pühadewaheajal seisawad. Ma palusin Balti puuwillawabriku direktsooni, kas wabrikuwalitsus ei tuleks töölistele palga asjus wastu ja ma sain sealt jaatawa wastuse. Nimelt wabrikuwalitsus saab tarbekorral awansisid töölistele andma. (M. Martna (sd.): Missuguseid awansisid?) Aga härra Martna, ma lähen weel kaugemale. Meil oli täna weel Riigikogus lisaeelarwe arutamisel ja kui töötatöölised olid teie poole pööranud abiandmise asjus, mispärast ei ole teie siis wastawa ettepanekuga esinenud? Minu poole nad ei ole pööranud, aga kui nad oleksid minu poole pööranud, siis, wõib olla, oleksin ma seda lisaeelarwesse üles wõtta palunud. (M. Martna (sd.): Nii kaugel ulatab meie walitsuse teadmine asjaoludest.) Ma ta-

han teile weel niipalju tähendada, kui metallitöölised esitajad minu juures käisid, siis palusin mina nende käest nimekirja, kui palju ja kust wabrikutest on nad lahti lastud. Ma ei saanud aga seda. (Wahelhüüe M. Martna (sd.) poolt.) Wabandage, härra Martna, ega walitsus üksi neid teateid kokku ei sea, waid meie peame professionaal ühisustest ka teateid saama. Siisamaani on neid teateid wäga wisalt kokku tulnud ja alles nüüd on need kokku tulema hakanud. Meil pöörati ainult töö-hoolekandeministri poole arupärimisega, et mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et raha mitte ei poeks wabrikantide tasku ja et töölistele saaks abi antud, kuid nimekirju töötatöölised kohta ei esitatud mitte. Ma pean tähendama, et töö-hoolekandeministri poole ei ole enne jõulut töötatöölised pööranud, et neile abi antaks. (M. Martna (sd.): Palun sõna.)

M. Martna (sd.): Ma pean kahjuks tähendama, et see härra ministri wabandamine täitsa sellesse raami kõlbab, mida ma ennest kirjeldasin. Teie kuulsite, austatud Riigikogu liikmed, et härra minister selleks mitte midagi ei ole teinud, et wabrikud pühade wahel seisma ei oleks jäänud! Teie kuulsite, et härra minister ütles, et mina oleksin pidanud ütleva, kui palju meil töötatöölisi on, kuid need andmed, mis ma siin ette kandsin, need olen mina ometi walitsuse asutustest saanud, tähendab, need andmed oleksid pidanud härral ministril enne mind teada olema, kui tal huwi oleks nende vastu olnud. Ma küsin: Kas walitsus nii kaua oodata tahab, kunni töötatöölised sinna tulewad ja lõunat küsiwad? No nii kaugele ei tohi asi minna!

Juhataja **K. Wirma:** Ette on pandud kaks ülemineku-wormeli:

1) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma ülemineku-wormel: „Ära kuulates rahaministri erakorralist teadaannet, leiab Riigikogu, et sennikaua, kui riigi majanduspoliitika juhtimine jääb sennise walitsuse ja Eesti panga juhatuse kätte, kes riigi rahanduse praegusesse kitsikusse seisukorda on wiinud, ei ole ühtegi kindlustust, et Wabariigi Walitsuse poolt nõuetawad 2 miljonit kuldrubla otstarbekohast kasutamist leiawad rahakursi stabiliseerimiseks,

mispärast Riigikogu wõimalikuks ei pea walitsuse erakorralises teadaandes awaldatud kawatsuste teostamist praeguse walitsuse ja Eesti panga juhatuse hoolde usaldada, — ja läheb päewakorras edasi.“

2) Riigikogu demokraatliku liidu poolt: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse erakorralist teadaannet tarwilikkusest Eesti margakursi hoidmiseks Eesti pangale laenu kujul käsutada anda kaks miljonit kuldrubla wabariigi kullatagawarast, tunnistab soowitawaks, et Eesti panga nõukogu täiendataks uute liigetega, kes otsekohehes ühenduses seisaksid Riigikogu rühmadega, ühtlasi heaks kiites läbirääkimiste pidamist Rootsi walitsusega laenusamiseks Wabariigi Walitsuse garantii vastu kunni 750.000 kroonini, ja läheb päewakorras edasi.“

Panen ülemineku-wormelid hääletamisele esitamise järjekorras. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on sotsialistlikkude rühmade poolt ettepanud ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Panen hääletamisele demokraatliku liidu ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on demokraatliku liidu ülemineku-wormel vastu wõetud, seega on käesolew küsimus läbi.

3. Riigikogu istungjärgu waheajamääramise küsimus. Wanematekogu poolt on ettepanek tehtud:

1) Käesolewa koosolekuga II Riigikogu teine istungjärg lõpetada. 2) Riigikogu kokkukutsumine järgmiseks erakorraliseks istungjärguks jätta Riigikogu juhatuse hooleks. 3) Waheajat, kunni järgmise istungjärguni, wõimaldada töötamist riigikaitse- ja väliskomisjonile, eelarwe-komisjonile aga 3. jaanuarist 1924 a. alates.

J. Jaakson (rhw.): Demokraatliku liidu nimel teadustan, et liit ettepanekuga päri on, kuid ühtlasi peab tarwilikuks järgmisi motiivisid sealjuures ette kanda. Praegu on wäga tõsised asjaolud ilmsiks tulnud, muuhulgas awalik teade, et üks walitsuse enamusrühmadest on walitsuse koalitsioonist lahkunud. Selle tagajärjel on Wabariigi Walitsuse seisukord tõsiselt wapustatud. Üldise seisukorra ras-

kuse peale waadates arwab demokraatlik liit hädatarwilikuks, et walitsus täie jõuga edasi töötaks majanduslikkude raskuste kõrwaldamiseks, milleks kaasa töötada meie oma isamaaliseks kohuseks arwame. Teisest küljest peame meie tarwilikuks, et Riigikogu wõimalikult pea peale jõuluwaheaega kokku astudes, tekkinud poliitilise seisukorra lahendaks, ja selle eest hoolitseks, et wabariigi eesotsas walitsus seisaks, kes meie riigi ja rahwa huwide teenistuses wõiks täie

jõuga ja eduga tööd teha, tugeses Riigikogu enamuse usalduse peale.

Juhataja **K. Wirma**: Wanematekogu ettepanek on Riigikogul otsustada. Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu wõetud. Sellega on tänane päewakord läbi.

Kuulutan koosoleku, ühtlasi II istungjärgu lõpetatuks.

Koosolek lõpeb kell 8.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **T. Kalbus**.